

شێوازناسیی و اتاناسانەیی بانگهێشت (مونادا) لە شیعری ئەحمەدموختار جافدا

(INDEXICAL STYLISTICS OF THE VOCATIVE IN AHMEDMUKHTAR JAFF'S POETRY)

یەدوللا پەشابادی*

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolînî
Received // Hatîn: 09.03.2021
Accepted // Pejirandin: 28.03.2021
Published // Weşandin: 30.04.2021
Pages // Rûpel: 109-140

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Citation/Atif: یەدوللا پەشابادی (2021). شێوازناسیی و اتاناسانەیی بانگهێشت (مونادا) لە شیعری ئەحمەدموختار جافدا. *Kurdiname*, no. 4, p.109-140

Plagiarism/Întihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website // *Ev gotar herî kêr jî alîyê 2 hakeman va hatiye nixrandin û di malpera întihalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.*

پوخته

ئەحمەدموختار جاف وەک شاعیریکی پڕۆسنگەر و خاوەن فیکر و هزر و ئەندێشەیی کۆمەڵایەتی و سیاسی لە میژووی ئەدەبی کوردیدا جێگای خۆی کردۆتەوه. خۆپندنهوهی شیعەرەکانی زۆر لایەنی پڕهوانیژی و ریتۆریک و پڕهخه‌ییمان بو دەرده‌خات. ئەم شاعیرە لە کەلک وەرگرتن لە بانگهێشتدا خاوەن ئەدگارێکی واتاناسانە بوو؛ چونکە وەک ئەم لیکۆلینەوه‌یە پڕوونی دەکاتەوه، زۆر پڕههه‌ند و لایەنی شیعری و هونەری لە بانگهێشتەکانیدا بەدی دەکرێت. ئەم توێژینەوه‌یە بە شیوه‌ی تەوسیفی-شیکاری سەرچەم شیعەرە کوردییەکانی داووتە بەر پشکنین و لیکۆلینەوه‌یە لە بابەتی بانگهێشت و کارکرد و دەور و کارتیکیه‌ریه‌کانی لە خولقاندنی واتا و دەلالەتدا. بانگهێشت لە شیعری ئەحمەدموختاردا زۆر جار بە ئامرازەکانی بانگکردن (ئە، ل، یا، ه/ه‌، یه‌، ئە+ل، ئە+ه/ینه، وا) بوو و زۆر جار بە بێ‌گیان و مڕۆف و غەیری مڕۆفی بانگ کردوو. وشە/ناو/ئاوه‌لناو/دەسته‌واژه‌/سارسته‌/لێکدراو لە بانگهێشتەکانیدا بەدی دەکرێت کە لە هەر یه‌کیاندا دەلالەتیکی تایبەتی خولقاندوو. بانگکراوه‌کانی ئەحمەدموختار زۆر بەربلاون و خوا، سروشت، نیشتمان، خەلک، خۆی و دلبەرەکه‌ی و چەند کەسی تایبەت دەگرێتەوه‌ کە بۆ هەر یه‌کیان چەندین واتا و دەلالەت وەرده‌گیرێت. شۆینی بانگهێشتەکانیش لە پرسته‌دا سەرەتا، ناوه‌راست، ناو دلی پرسته، کۆتایی پرسته‌ی، و زۆرتین بانگهێشتەکانی ئەحمەدموختار لە ناوه‌راستی پرسته‌دایه‌.

وشه‌کلێل: ئەحمەدموختار جاف، بانگهێشت، مونادا، شیواز، واتاناسی.

Abstract

* مامۆستای یاریده‌ده‌ری زمان و ئەدەبی کوردی، زانکۆی کوردستان و ئەندامی لێژنەیی زانستیی توێژینگی کوردستان-ناسی

Email: y.pashabadi@uok.ac.ir , Orcid: 0000-0002-5781-4975.

Ahmedmukhtar Jaff is known in Kurdish Literature as a poet and social and political intellectual and thinker. Several literary, rhetoric, and critical aspects can be identified in his poetry. In his utilization of vocatives, he has held specific stylistic and semantic characteristics, since a large number of semantically significant perspectives are manifested in the investigation of his vocatives, as demonstrated by this research. This descriptive-analytical study examined all his Kurdish poems to analyze the vocatives and their functions, positions, and impacts in the creation of meaning. Vocatives have appeared in Ahmedmukhtar's poetry in a few ways: with interjections (/aj/, -/a:/, /ja:/, -/a/, -/ejna/, /aj/+-/a:/, /aj/+-/ejna/, and /wa:/) and without them. Furthermore, his range of vocatives has involved animate, inanimate, human, and non-human. Words, nouns, adjectives, phrases, adjuncts, sentences, and combinations can be observed on his list of vocatives, each accompanied by the creation of a certain index. Ahmedmukhtar has employed a quite wide range of vocatives, including God, nature, homeland, people, himself, his beloved, and a few specific individuals, with certain indices involved in their addressing. Vocatives can be located at the beginning, middle, heart, and end of sentences, most of which in Ahmedmukhtar's works have been of the latter type.

Keywords: Ahmedmukhtar Jaff, Vocative, Style, Semantics, Content Analysis.

1- پښه کی

نه حمه دموختار جاف به نېسه تی کومه ل و میللهت شاعیریکي خاوه ن بیر و هزر و روښنگه ریبیه کی بهرچاو بووه. له شیعره کانیدا زوریک بانگ پښتی به کارهیناوه، بهو شیوه بهی که بیته نه دگاریکي شیواز و هونه ری شیعری نه م شاعیره و وهک تاییه تمه ندیبه کی زهق و بهرچاو له زوربه ی شیعره کانیدا به دی ده کریت. بانگ پښت خوی وهک جهخت کردنه له سهر بابت و ناوردانه وهیه کی واتادارانیه به بو مه به ستیک. لیکولینه وهی نه م بابه ته له شیعری نه حمه دموختاردا چهنه ره هه ند و لایه نیکي گرینگی هونه ر و شیوازی شیعری نه م شاعیره مان بو ده رده خات.

1-1- سهره نا

نه حمه دموختار جاف کوری وه سمان پاشا، پاشای گوره ی جافه و سالی ۱۸۹۶ له هه له بجه چاوی به دنیا هه لیناوه (حیلمی، ۲۰۱۰: ۲۰). له ماوه ی ژیانیدا وهک عیزه دین مسته فا ره سوول (جاف، ۱۹۸۶: ۱۶) ده لیت: نووسین و کرداری یه کیان گرتوته وه. شاعیریکي به لیدار و نه مه گدار به کومه لگا و نامانجی نیشتمانی بووه. زمانی گه لیک پاراو و پر به هره ی زمانی و ریتوریکه. ناوه روکی هونه ری شاعیریه که ی زاله به سهر لایه نه کانی تری شیعریدا.

1-2- پښینه

ره نکه وهک یه که مین لیکولینه وه دوا ی گه ران و سهرنج دان، بچینه وه سهر نه و پښه کییه ی که پروفیسور عیزه دین مسته فا ره سوول (۱۹۸۶) به سهر دیوانه که ی شاعیردا دایناوه که تیدا ناوری له ژیان و بهرهم و هونه ری شیعری شاعیر داوه ته وه. ههروه ها دوا هه مین چاپی دیوانی شاعیر که کاروان عوسمان خه یات (۲۰۱۹) وهک کوبه ره هم ناماده ی کردووه، هه ندی توپزینه وهی قوولتر و پسپورانته تر و ناوردانه وهیه کی زیاتر له ناوه روکی شیعره کانی تیدا به دی ده کریت. له باری میژووویه وه، ره فیک حیلمی پښه نگی لیکولینه وه سه باره ت به نه م شاعیره دپته نه ژمار که له شاعر و نه ده بیاتی کوردیدا (۱۹۶۶ و ۱۹۵۸) باسی شاعیر و ژیان و بهرهم می کردووه و ناماژه ی به کونه کراویه یی شیعره کانی کردووه و به چاویکی ره خنه گرانه وه چهنه نمونه یه کی لیکداوه ته وه. حه میدعه بدولکه ریم (۲۰۰۰) له کتیبی نه حمه دموختار جافدا به دوور و درپزی توپزینه وهی تیر و ته سه لی له سهر

ژیان و بهرهم و رهوتی شاعیری ئهحمهدموختار کردوو. یهک دوو ئاماژهی پێوهنیدار به بابتهی ئهم وتارهمان له کارهکهیدا بهدی کرد.

وهک لیکۆلینهوه لهسهه بانگهپشت و دهوور و کاریگهیری له شیعردا زۆر سههراوهی گشتی و تایبهتی ئاماده کراوه که له ههندیکیان سوودمان وههگرت. وهک توپزینهوهیهک به ناو «سیکشناسی جملات ندایی در غزلیات حافظ» (۱۳۹۷) که په زمانی فارسی ئهجامی دراوه و له باری شیوهی لیکۆلینهوه و چوارچیهی کارهکهوه که لکمان لی وههگرت. ههروهها محمهد فازلیش (۱۳۶۷) له لیکۆلینهوهیهکیدا له ژیر ناوی «اسلوبهای ندا و نفی جنس در نقد و تطبیق» له چۆنیتی و دهوور و کاریگهیرتی بانگهپشت له شیعر و ئهدهبیادا زۆر بابته و خالی گرینگی باس کردوو و له بهراورد لهگهلهوهی له شیعی ئهحمهدموختاردا ههیه، سوودمان لی وههگرت. دیاره هیچ کام له لیکۆلینهوانه پێوهندیکیان به بانگهپشت له شیعی ئهحمهدموختاردا نهبووه و له راستیشدا گهران به شوین کاریکی وههادا ئهجامی نهبوو، بویه دهست دان بهم کاره گرینگی و پێویست هاته پێش چاو.

2- پیناسهی بانگهپشت

له ئاقاری زمان و وێژهدا تهنیا ئهوهی که شیای بانگ کردن بێت، بانگ دهکریت؛ واته گیاندارێ خواهن هزر، که مروقه. بهشیک لهم بانگهپشتانه دهگهله پری و شوینگهلی شاعیرانهدا که خواستنی درکاوی پێدهلین، یهک دهگرهوه، چونکا بنیاتی ههردوو لهسهه مروفشیوهیی و گیاندارخوازییه (کزازی، ۱۳۹۳: ۲۳۰). له شیوازی ئهدهبیدا ههموو شتیک گیاندار دینهتهزمار و له راستیدا هیچ جیاوازییهک له نێوان گیاندار و بیگیاندا نامییت؛ بویه بیگیانهکانیش بانگ دهکرین و دهکرینه بهردهنگ (شمیسا، ۱۳۹۳: ۱۸۶). بانگهپشت ئاقاریکی زۆر بهرین و بهربلاو و بیسنووره، چونکه گیاندار و بیگیان و دژهماکی و واتایی و به گشتی ههموو شتیک دهگریتهوه.

بانگهپشت یا به راستی دهبیت؛ وهکوو ئهوهی دهلێیت: کوری خۆم! وهره! یا له حوکمی بانگ کردندا (عبدالعزیز قلقیلة، ۱۹۹۲: ۱۸۱)، وهک: هو لووتکهی بهرز! (شیرکو بیکهس) که ئهم شیوهی دووهههه دهتوانین به بانگهپشتی مهجاری ناوزهد بکهین. جا ئیمه دهتوانین له ژیر ئهم دوو بهشهدا پۆلینهندی بکهین و بابهتهکه شروقه بکهین. یهکهمی ههه به بانگهپشتی راستهقینه (حهقیقی) ناو بهرین و دووهههه می به بانگهپشتی رهوانییزانه (مهجاری).

بانگهپشت ئهوهیه که به دهنگ، ئامراز، وته یا وشهیهک داوا له کهسیک بکهیت که بێت بهرهو لات. له زمانی کوردیدا بو بانگ کردن، له ئامزازی ئهی، هو، یا، وا، واه، وهه، هه، ئای، و ... کهلک وهردهگیریت. له ناو ئهم ئامرازانهدا "هو" بو دوور، واته بو بانگ کردن له کهسیک/شتیک که له قسهکهروهه دووره، بهکار دهبریت. "ئهی" و "یا" زۆرتر بو نزیک؛ بهلام جاروبارهش به بی جیاوازی بو ههردوو دهکار دهکریت. ئامزازی بانگهپشت له راستیدا دهوری جیگر دهگیریت. سیهوهیه (تیچووی ۱۸۰ ک). پێشهواي زانایانی رستهسازی ئامزازی بانگهپشت به جیگری کرداریک دهزانیت که لهبهه زۆری کاربرد وهه نراوه (۱۹۹۸: ۲۹۱/۱). بهپێی لیکۆلینهوهی شهمیسا ئامیری "ئهی" و "وهی" -دیاره له زمانی فارسیدا- جار به جار واتای زۆری و به گهوره زانین دهگهیین و دهبنه هاوواتای چ/چه له رستهی سوژداردا (شمیسا، ۱۳۹۳: ۱۸۷). جاری واش ههیه که ئامیرهکانی بانگهپشت کاربردیکی یهکسهه جیاواز پهیدا دهکهن؛ بهو شیوهیه که له راستیدا چیدی ناکریت به کههسه و ئامیری بانگهپشت بزمیبردین؛ چونکا به راستیش خو ههرا له کهس ناکریت و کهسکیان پێبانگ ناکریت. لهم حالهتانهدا بو زیادهبیزی و قورسیی واتا کهلکیان لی-

وه‌رده‌گیردریټ. بویه ره‌وا نییه به بانگه‌پشتیان بزاین؛ چونکه هر ریخت و فورمی بانگه‌پشتیان پیوهیه و په‌س (کزازی، ۱۳۹۳: ۲۳۶).

نیسته وه‌ک فزلی ده‌لیټ: له بانگه‌پشتدا لانی که‌م وه‌ک پی‌شه‌کی و بنه‌رته دوو شت دیاره: داوای هاتن و مه‌ودای مه‌کانی (۱۳۶۵: ۱۲۹). دیاره جاری واش هه‌یه که هر یه‌ک له‌م نامرازانه که بو‌نزیک به‌کاردین، که‌س/شتیکی دووریشیان پی بانگ ده‌کری؛ جا یا له‌به‌ر ناماده‌بوونی نه‌و که‌س/شته‌یه له‌زه‌ینی قسه‌که‌ردا که نیتر وه‌ک نزیکی لی هاتووه، له‌دلیدایه و وه‌کوو نه‌وه‌یه له‌پالیدا یا له‌به‌رامبه‌ریدا بیټ. هر به‌و چه‌شنه جار-جاریش نه‌وه‌ی دووره به نامرازی نزیک بانگ ده‌کریټ؛ بو‌نه‌وه‌ی که نامازه به شان و شکو و گه‌وره‌یه‌که‌ی بکریټ، یا خود بو‌نه‌وه‌ی که که‌م/بی‌بایه‌خی و نزمی جیگه و پیگه‌ی پیشان بدریټ؛ یا بو‌نه‌وه‌ی که نه‌و که‌سه له‌به‌ر په‌شو‌کاوای یا بی‌ناگایی وه‌کوو نه‌وه‌یه که له‌وی نییه و وه‌کوو غاییه (الهاشمی، ۱۳۷۹: ۶۷).

بانگه‌پشتی ره‌وانیژانه‌ش (ناراسته‌وخو) بو‌خوی دوو شیوازی هه‌یه؛ یه‌کیکی هه‌مان بانگ کردنی حه‌قیقیه که نامازه‌ی پی‌کرا. شیوازه‌که‌ی تری نه‌وه‌یه که بانگه‌پشت به‌گشتی له‌واتای هاتن و پرووکردنه که‌سیک ده‌رده‌چیت و نزیک یا دوور بوونی تی‌دا به‌ته‌واوه‌تی له‌بیر ده‌چیت‌ه‌وه. له‌راستیدا له‌م حاله‌ته‌یدا بانگه‌پشت پیستی واتای حه‌قیقی و ناوه‌رۆکی سه‌ره‌کی خوی داده‌که‌نیټ و له‌و شیوازه‌که‌ی تر جیا ده‌بیته‌وه؛ شیوازی یه‌که‌م رۆح و بون و شوناسی بانگ کردنی تیاپه، که‌چی نه‌م شیوازه نامانجگه‌لیکی تر ره‌چاو ده‌کات و دژی نه‌و شیوازه‌یه؛ له‌م شیوازه‌دا له‌ده‌ور و کارکردی ئاسایی و باوی خوی لاده‌دات و بو‌مه‌به‌ستیکی تر به‌کارده‌گیردریټ که نه‌و مه‌به‌سته ده‌بیټ له‌رووی نیشانه و هیما و نامازه‌وه ده‌رک بکریټ. نه‌و کاره‌ش بی‌گومان له‌به‌ر خالیکی به‌س ورد و ناسک و گرینگه. هه‌ندیک له‌و مه‌به‌ستانه بریتین له: هان‌دان (بو‌کاریکی شیوا)، وه‌ک به‌سته‌ملیکراویک که هانای بو‌تو هیناوه ده‌لیټ: نه‌ی سته‌ملیکراوا! (الهاشمی، ۱۳۷۹: ۶۷-۶۸)؛ دادخوازی (هه‌مان: ۶۷-۶۸). زور جار بانگه‌پشت و هه‌را کردن نیشانه‌ی فریاخوازی و دادخوازیه (کزازی، ۱۳۹۳: ۲۳۶). وه‌ک یا نه‌للا بگه‌ره فریای ئیمانداران!؛ شین و واوه‌یلا (الهاشمی، ۱۳۷۹: ۶۷-۶۸)؛ سه‌رسورمان (هه‌مان: ۶۷-۶۸) وه‌ک وای له‌و کاره‌ساته دلته‌زینه!؛ دوور کردنه‌وه (هه‌مان: ۶۷-۶۸)، وه‌کوو هه‌ی له‌گوری!؛ ده‌رد و حه‌سره‌ت (هه‌مان: ۶۷-۶۸) وه‌ک نه‌ی خوا!؛ بیرئانین و یاد کردن (هه‌مان: ۶۷-۶۸)، وه‌ک نه‌ی رۆزگار! کوا خووشی جارن؟! سه‌رگه‌ردانی و بی‌تۆقره‌یی (هه‌مان: ۶۷-۶۸)، وه‌کوو ئای دووری! که‌ی ته‌واو ده‌بیټ؟! تاپه‌تیټی، وه‌ک خۆم به‌خۆم کرد نه‌ی کابرا! (هه‌مان: ۶۷-۶۸). یا وه‌ک: ئیمه گه‌نجینه‌ی ولاتین نه‌ی خویندکاران! (فاضلی، ۱۳۶۵: ۱۳۱). له‌تایبه‌تیټیدا چیدی مه‌به‌ست به‌هیچ شیوه‌یه‌ک داوای هاتن نییه، چونکه نه‌و که‌سه‌ی لیره بانگ ده‌کریټ به‌رده‌نگ نییه -له‌راستیدا به‌رده‌نگیک له‌نارادا نییه-، به‌لکوو هه‌مان قسه‌که‌ر خۆبه‌تی و هر نه‌ویش مه‌به‌سته (عبده قلیقله، ۱۹۹۲: ۱۸۵). هه‌روه‌ها له‌م شیوازه‌یدا بو‌سووکایه‌تیش به‌کارده‌بریټ (هه‌مان: ۱۸۵)؛ بو‌ده‌ریپینی خۆشه‌ویستی و نازداریش دیته‌کار (هه‌مان: ۱۸۵)؛ بو‌لومه و ناگادار کردنه‌وه (کزازی، ۱۳۹۳: ۲۳۳)؛ بو‌ده‌ریپینی جه‌خت و پی‌داگری له‌سه‌ر شتیکی/بابه‌تیکی (لیره هاتنی به‌رده‌نگ)؛ چونکه نه‌فسی ئینسان کاتیکی شتیکی ده‌ویټ تا پیی ده‌گات کات و شوپن به‌دوور و دریز ده‌زانیت؛ خۆشه‌ویستی (أبو‌حاقه، ۱۹۹۶: ۷۷)، وه‌ک: مه‌حبووبم!؛ زور جاریش ده‌توانیت واتای هه‌وال دان بگه‌ریټ (التهانوی، بی.ت.: ۱۲۸۴).

1-2- نامانجی بانگه‌پشت

بانگه‌پشت جگه له چه‌ندان ئامانجی گرینگ وهک ده‌پرینی داخ و که‌سه‌ر و سه‌رسورمان و خو‌شه‌ویستی و ... له کورتیری و زوو گه‌یاندنی مه‌به‌ستدا ده‌وریکێ گه‌وره ده‌گیریت. دوکتور فازلیش (۱۳۶۷: ۵۱۶) جگه له‌مانه ئامانجی بانگه‌پشت به جه‌خت له‌سه‌ر بابته و به‌هیز کردنی و سه‌رنج‌پی‌دانی، ده‌زانیت.

2-2- شیوازه‌کانی بانگه‌پشت

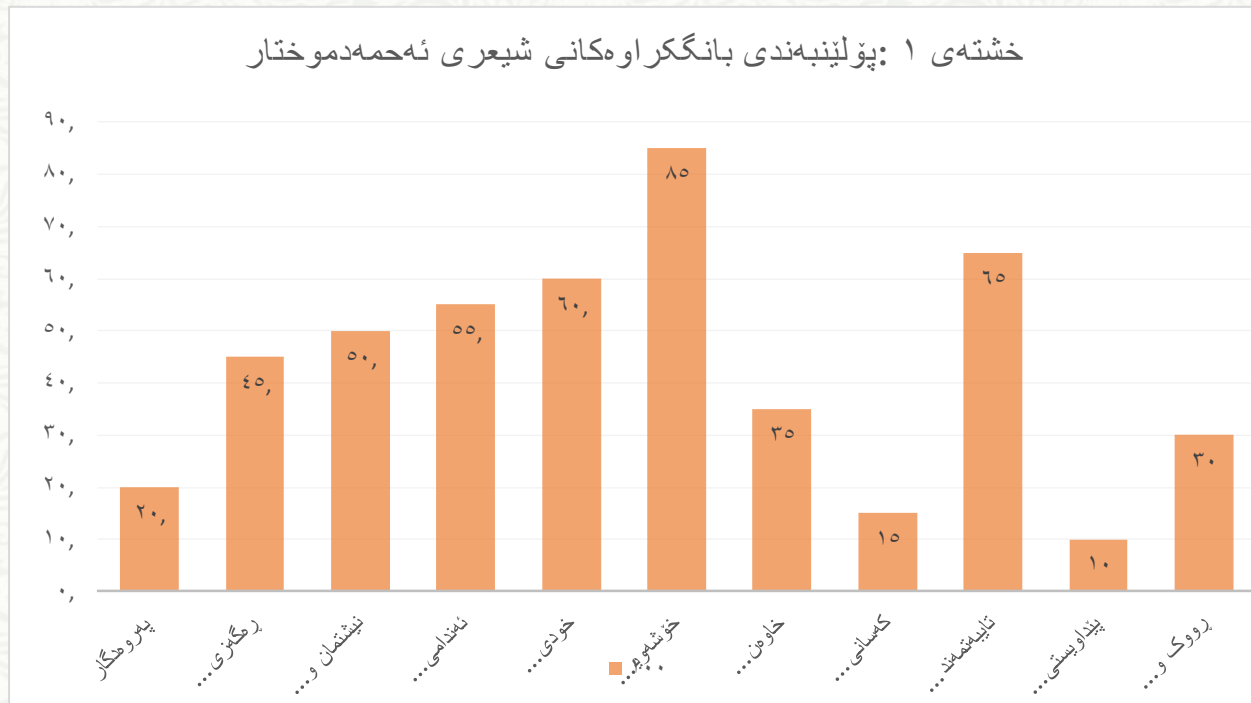
بانگه‌پشت زۆرتر به یه‌کێک له‌م شیوازه‌گه‌له ئه‌نجام ده‌دریت (فاضلی، ۱۳۶۵: ۱۳۳-۱۳۴): ده‌ستوور به ئه‌نجام‌دان یا ئه‌نجام‌نه‌دانی کاریکێ له‌گه‌لدایه؛ جا بانگه‌پشته‌که یا له پێشه‌وه دیت، وه‌ک: خزمینه! مه‌ده‌ن په‌نجه له‌گه‌ل عه‌شره‌تی جافا! (تاله‌بانی، ۱۳۹۲: ۳۳)، یا خود له‌ دواوه، وه‌ک: لۆمه‌ی نالیی دیوانه مه‌که‌ن، ئه‌ی عوقه‌لا! (نالی، ۱۳۹۲: ۵۹۲): هه‌ندیک جار رسته‌یه‌کی هه‌والده‌ری به‌ دوادا دی که ئه‌ویش ده‌چێته‌وه سه‌ر ده‌ستووریک؛ وه‌ک یا ایها الناس ضرب مثل، فاستمعوا له (الحج: ۷۳)؛ یا په‌رنگه ده‌ستووریکیشی به‌ دوادا نه‌هاتیت. رسته‌یه‌کی پرسیاریی به‌ شویندا دیت؛ وه‌ک: یا ابت لم تعبد ما لا یسمع و لا یبصر (مریم: ۴۲). بانگه‌پشت زۆرتر له‌ رسته‌ی پرسیاریی و ده‌ستووریدا به‌کار دیت (شمیسا، ۱۳۹۲: ۱۸۶).

2-3- دابه‌شکاری بانگه‌پشته‌کان له‌ شیعی ئه‌حمه‌دموختاردا

2-3-1- پۆلێنه‌ندی بانگه‌پشته‌کان

ئاسۆی بانگه‌پشتی ئه‌حمه‌دموختار زۆر به‌رینه و گه‌لێک ئاقاری جیا‌جیا و بواری جو‌ربه‌جو‌ر ده‌گرته‌وه. ده‌توانین به‌م شیوه‌ی ریزه‌بندیان بکه‌ین:

- په‌روه‌ردگار: خودا، خوداوه‌ند، خوا، په‌ب، په‌بی.
- په‌رگه‌زی سروشتی: با، هه‌وری به‌هاری، چه‌رخ.
- نیشتمان و خه‌لک: وه‌ته‌ن، میله‌ت/قه‌وم، کورد، میله‌تی کورد، خه‌لق، عه‌شره‌ت، خزم و قه‌وم.
- ئه‌ندامی جه‌سته‌ی مرو‌ف: چاو، دل، به‌نی جه‌رگ و په‌ره‌ی دل.
- خودی شاعیر: ئه‌حمه‌د، رو‌ح/گیان/جان.
- خو‌شه‌ویسته‌که‌ی: دولبه‌ر، نیگار، یار، سه‌نه‌م، بت، شاه، ماه/مه‌ه، قوربان (هه‌روه‌ها بو‌که‌سانی تریش هه‌یناویه‌تی)، شو‌خ، کافر، نووری چاو، پرا‌حه‌تی جان، له‌یله‌که‌ی ئه‌سل.
- خاوه‌ن‌پیشه و نا‌قم و چینی کو‌مه‌لگا: ته‌بیب، قه‌نناد، سا‌قی، عاشق، زا‌هید، واعیز، وشکه‌سو‌فی، په‌فیک (ان)، یار (ان)، شاعیر/شاعیرانی کورد.
- که‌سانی تاییه‌ت: که‌مالی (مه‌به‌ست عه‌لی با‌پیرئا‌غا به‌ نازناوی که‌مالی، شاعیری هاوسه‌رده‌می ئه‌حمه‌دموختاره)، سه‌نه‌ن (خوشکه‌زای)، سه‌لا‌حه‌دینی ئه‌ییووبی (بو‌ شیخ مه‌حموود)، مه‌جنوون، یووسفی که‌نعان (بو‌ یاره‌که‌ی)، مارف (مه‌به‌ستی میرزا مارف، شاعیری هاوسه‌رده‌می خو‌یه)، مه‌حه‌لی له‌یلا، برا‌گیان، مه‌لا عیسا.
- تاییه‌تمه‌ندی و خه‌سه‌له‌تی ئینسانی: وه‌فادار، بی‌وه‌فا، عه‌زیز، دل‌نا‌زار، نازه‌نین، په‌ری- په‌پکه‌ر، شو‌خ، مه‌حبووب، په‌عنا، نه‌فام، په‌قیب، شی‌ت، جی‌گه‌ی هیوا، بی‌مروه‌ت، قۆله‌لکراو، به‌دخوو، بی‌که‌س، مه‌زلووم، هه‌ورا‌می نه‌سه‌ب، به‌د، حال‌زان.
- پێدا‌ویستی و که‌ره‌سه: ده‌رد و ده‌رمان، چرا، بنا‌غه‌ی عیلم و سه‌نه‌ت، یانه.
- رووه‌ک و گیانه‌به‌ران: گۆل و بولبول، سه‌رو.

وه‌ک له‌م وێنادا ده‌ب‌ین‌ین یاره‌که‌ی که به‌ چه‌ندین ناو بانگی کردووه، له‌ به‌رزترین پ‌ه‌ی ناماده‌بووندا به‌ له‌ شیعره‌کانی ئه‌حمه‌دموختاردا. واته‌ له‌ سه‌تا گه‌یشتوته پ‌ه‌ی 85، که‌چی پ‌ه‌ی دووه‌م به‌ر ت‌ایبه‌تمه‌ندی و خ‌ه‌سه‌له‌تی ئ‌ین‌سانی ده‌که‌و‌یت که ئه‌و‌یش له‌ سه‌دا 65 و زۆر تر بۆ خ‌ۆش‌ه‌و‌ی‌سته‌که‌ی سیفه‌ت‌گه‌ل‌یک‌ی له‌ بانگ کردنیدا به‌کاره‌ی‌ناوه. که‌م‌ترین پ‌ه‌ش له‌ پ‌ێ‌دا‌و‌ی‌ستی و که‌ره‌سه‌دا ده‌ب‌ین‌ر‌یت. ئاکامی ئ‌هم ل‌یک‌دان‌ه‌وه‌یه گ‌رنگی چه‌ند بابه‌ت‌یک‌ی وه‌کوو د‌لب‌ه‌ر و سیفاته‌که‌ی و ئه‌و‌ین و ئه‌و‌ینداری و خ‌ۆش‌ه‌و‌ی‌ستی ده‌گه‌ی‌ینی؛ که‌واته ئه‌حمه‌دموختار له‌ پ‌ه‌ی یه‌که‌مدا وه‌ک شاعیر‌یک‌ی غه‌رامی د‌ب‌ته ئه‌ژمار. بابه‌تی سه‌ره‌کی تر له‌ شیعرێ ئه‌حمه‌دموختاردا ن‌یشت‌مان و خ‌ۆش‌ه‌و‌ی‌ستی و لات و هاوار بۆ ئاگا‌کرد‌نه‌وه و ت‌یک‌ۆشان بۆ خ‌ه‌لک و ن‌یشت‌مانه. کۆی باس ئه‌وه‌یه که شاعیر‌یک‌ی غه‌رامی و ن‌یشت‌مان‌په‌روه‌ره.

2-3-2- به‌ پ‌ی‌ ه‌ه‌بوونی ئامرازی بانگ‌ه‌یشت

ه‌ی‌ن‌انی ئامرازی بانگ‌ه‌یشت ج‌گه‌ له‌ خ‌ول‌فاندنی چه‌ندین واتای ت‌ایبه‌ت، زۆر جار له‌به‌ر دووری بانگ‌ه‌ر و بانگ‌کراوه به‌ یه‌که‌وه. به‌ هاتنی ئامراز ده‌نگ به‌رز و در‌پ‌ژ و مه‌ودا‌یر ده‌ب‌ینه‌وه. گ‌رنگ‌ترین ئامرازی بانگ‌ه‌یشت له‌ شیعرێ ئه‌حمه‌دموختاردا بریتین له‌ ئامرازی "ئه‌ی" که له‌ سه‌ره‌تاوه یانی به‌ر له‌ بانگ‌کراوه‌که د‌یت؛ ئ‌ینجا به‌ پر‌یز ئامرازی "ل" (له‌ پ‌اشه‌وه)، ئامرازی "ئه‌ی" (له‌ سه‌ره‌تاوه) + "ه‌/ه" (له‌ پ‌اشه‌وه)، ئامرازی "ئه‌ی" (له‌ سه‌ره‌تاوه) + "ل" (له‌ پ‌اشه‌وه)، ئامرازی "ه‌/ه" (له‌ پ‌اشه‌وه)، ئامرازی "ئ‌ینه"؛ ئامرازی "یا" و ئامرازی "وا".

1- ئامرازی ئه‌ی

ئ‌ه‌حمه‌دموختار سه‌دوشازده جار ئ‌هم ئامرازه‌ی بۆ بانگ کردن به‌کاره‌ی‌ناوه. به‌م ئامرازه چه‌ند ده‌سته و تاقمی بانگ کردووه که بریتین له: ناوی ت‌ایبه‌ت (وه‌ک: حه‌سه‌ن) له‌ شیعر‌یک‌دا دوو جار بانگی کردووه و خوشکه‌زایه‌کی خ‌وی بووه (جاف، 2019: 204)، که‌مال‌یی شاعیر (عه‌لی با‌پ‌یر‌ئاغا)، سه‌لاح‌ه‌دینی ئه‌ی‌وو‌بی (بۆ ش‌یخ مه‌حموودی نه‌مر)، مه‌لا عیسا ناو‌یک، یووسفی که‌نعان (بۆ یاره‌که‌ی)، شه‌مسه (شه‌مسه خانی ک‌چی

شاعیر)؛ خوشه‌ویسته‌که‌ی که به دوله‌ر، وه‌فادار، گول، نیگار/ی بی‌وه‌فا، گیان، عه‌زیز، یار/شوخ/ی دلنازار/به‌دخوو/په‌ری‌په‌یکه‌ر، شاه‌ی خووبان، به‌نی جه‌رگ و په‌ره‌ی دل، ماه/مه‌ی تابان، تیغی پیران، سه‌نهم، گولی باغان، سه‌روی بوستان، راحه‌تی جان، نووری چاو، بتی ره‌عنا/په‌یمان‌شکین، ئافه‌تی جان و دل، و ... ناوی ده‌بات؛ خودا؛ خوی (ئه‌حمه‌د)؛ وشکه‌سو‌فی؛ نه‌فام (مه‌به‌ستی میرزا مارف، شاعیری هاوسه‌رده‌می خویه)؛ ته‌بیب؛ میلله‌ت/قه‌وم (مه‌به‌ستی گه‌لی کورده)؛ وه‌ته‌ن؛ ره‌فیع/ان.

ب- ئامرازی یا

ئامرازی یا پینج جار به‌کارگیراوه و چوار جاری ده‌گه‌ل ره‌ب/ره‌ببی‌دا هاتوو، یه‌ک جاریش له‌گه‌ل خودا؛ ئه‌مه به‌و واتا‌په‌که له‌ شیعری ئه‌حمه‌دموختاردا زۆرتین به‌کارگیرانی ئامرازی یا له‌ بانگ‌پشتدا له‌گه‌ل وشه‌ی ناوی خودادا (خوا، ره‌ب) دا ده‌بینرت و ئه‌م به‌کاره‌پنرانیشه له‌ رپی زمانی عه‌ره‌بیه‌وه و له‌ ژیر کارتی‌که‌ری ئه‌و زمانه‌دا پیکه‌هاتوو.

ج- ئامرازی ل (له‌ پاشه‌وه)

ئامرازی ل وه‌ک پاشگریک بو بانگ‌پشت به‌ دوا‌ی چه‌ندین وشه‌وه به‌کار گیراوه؛ له‌وانه هه‌ر له‌گه‌ل وشه‌ی جان‌دا (واته: جانا و ئه‌ی جانا) ٤٦ جار هاتوو. هه‌روه‌ها له‌گه‌ل وشه‌گه‌لی تریشدا هاتوو؛ که‌ گرنگترینیان بریتین له: نیگار (٥ جار)، دوله‌ر (٧ جار)، خودا (٣ جار) و عه‌زیز (١ جار).

د- ئامرازی لیک‌دراوی ئه‌ی (له‌ پيشه‌وه) و ل (له‌ پاشه‌وه)

لیره‌دا ده‌بینین که‌ ئامرازی ئه‌ی که‌ جیگه‌ی بانگ پیکرانی سه‌ره‌تای وشه‌یه، هاتوو و له‌ کۆتایی وشه‌ی بانگ‌کراویشدا ئامرازی ل که‌ ئه‌ویش وه‌ک ئامرازی بانگ‌پشتی سه‌ره‌خۆ له‌ کۆتاییه‌وه ده‌نیشیت، په‌ دوا‌ی وشه‌ی بانگ‌کراودا هاتوو. ئه‌م ئامرازه لیک‌دراوه له‌ شیعری ئه‌حمه‌دموختاردا له‌گه‌ل وشه‌ی جان‌دا (ئه‌ی جانا! (هه‌مان: ٩٦، ٩٨، ١٣٢)) هاتوو و به‌س، ئه‌ویش سی جار.

ه- ئامرازی لیک‌دراوی ئه‌ی (له‌ پيشه‌وه) و ه/ه (له‌ پاشه‌وه)

ئه‌م پیکه‌هاته‌یه هه‌ر له‌ بیجمی ئامرازی لیک‌دراوی پینشوودا دوو جار له‌گه‌ل دل (ئه‌ی ده‌!) (هه‌مان: ١٠٠، ٢١٠)) و یه‌ک جار له‌گه‌ل شیتدا (ئه‌ی شیت!) (هه‌مان: ١٧٥)) هاتوو.

و- ئامرازی ه/ه/ه/ه

ئامرازی ه/ه/ه/ه وه‌ک پاشگریک بو بانگ کردن چوار جار نیشتۆته پاشووی وشه‌ی خه‌لق-ه‌وه (خه‌لقه!) (هه‌مان: ١٢٠، ١٣١، ١٤٦، ١٩٤)) و شیوازیک له‌ بانگ‌پشتی خولقاندوو. پاشگری هه‌ش هه‌ر له‌و کارکرده‌دا پینج جار (سی جار به‌ شیوه‌ی خه‌لقینه!) (هه‌مان: ١٤٠، ١٤٤، ١٤٤)، جاریک به‌ شیوه‌ی قه‌ومینه! (هه‌مان: ١٤٤) و جاریکیش به‌ شیوه‌ی کوردینه! (هه‌مان: ١٩٢)) ئه‌رکی بانگ‌پشتی جیه‌جی کردوو.

ز- ئامرازی وا

ئه‌م ئامرازه له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا بو بانگ و هاوار کردن له‌ که‌سی به‌ مه‌به‌ستی شین و واوه‌یلا کردن و له‌ پيشه‌وه‌ی بانگ‌کراوه‌وه به‌ کار ده‌روات (سیویه، ١٩٩٨: ٢/٢٢٠). له‌ زمان و ئه‌ده‌بی کوردیدا بو ئه‌م مه‌به‌سته کاربردیکی ئه‌وتۆی نییه. که‌چی ده‌بینین شاعیر له‌ شیعریکیدا دوو جار به‌ مه‌ودای چه‌ند وشه‌یه‌ک به‌ر له‌ بانگ‌پشت که‌لکی لی وه‌رگرتوو و خالی گرنگ و شیوازناسانه‌ی به‌ کارگرتنی ئه‌م ئامرازه ئه‌وه‌یه که‌ به‌ سه‌ر یه‌ک وشه‌ی دیاریکراودا نه‌هاتوو، به‌لکوو به‌سه‌ر ده‌پریزیککی چه‌ند وشه‌بیدا له‌ هه‌مان واتای ناسراوی زمانی عه‌ره‌بیدا هه‌یناویه‌تی و سه‌د ئه‌له‌ته‌ شاعیر باسی کوژران و چاک چاک بوونی دلپیشی تیدا کردوو:

وا که‌ کوژراوی برۆی تۆم چاوه‌که‌م! السلام ئه‌ی تیغی بورران! السلام

وا که چاک چاکه دلی من ئەی السلام ئەی دەرد و دەرمان!
سەنەم!
السلام

(جاف، ۲۰۱۹: ۱۱۳)

واته هاوار و وهیرو دهکات که ئەی چاوهکهەم! و ئەی سەنەم! من کوژراوی بروی تۆم و دلم چاک چاکه، بهو حاله شهوه سلاو بو تو ئەی تیغی تیژ (بو کوشتن) و ئەی دەرد و دەرمان (بو لهت لهت بوونی دل). نایبته وهوش پشت گوێ بخهین که "وا" لهم بهیتانهدا دهکریته به هه مان واتای باوی خوێ بیته که «وهها» و «بهم شیوهیه» و شتی لهم بابهته ده دات.

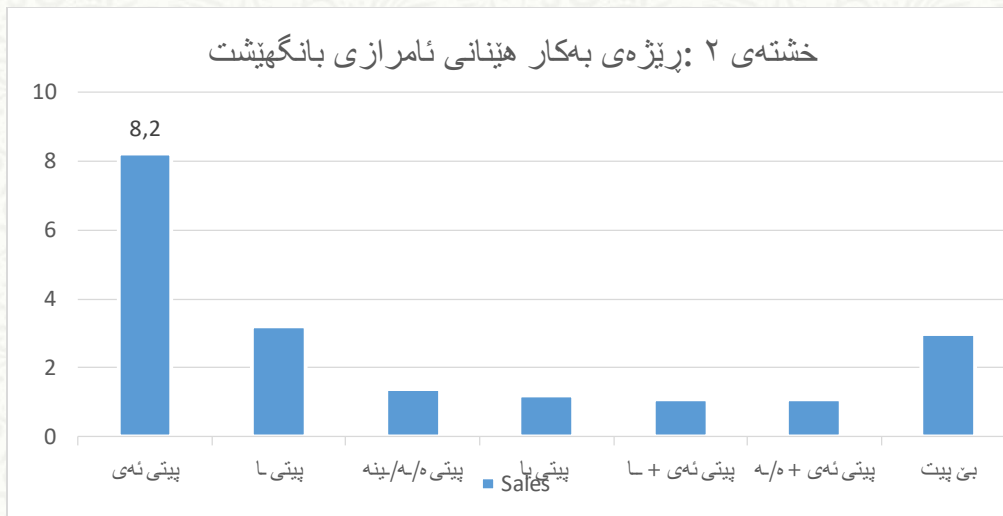
ح- بی نامرزی بانگه‌پشت

به کار هینانی بانگه‌پشت بی نامراز زور جار له بهر ئه وهیه که قسه کهر (بانگه‌پشتکه) به بانگراوه وه نزیکه. هه ندی جاریش له بهر په له ی ده ریرینی ناوی بانگراوه، وه ک له زمانی عه ره بیهیدا باوه (السامرائی، ۲۰۰۰: ۲۲۲/۴). شاعیر به بی ئه وهی له نامرزی بانگه‌پشت که لک وه رگریته، ئەم ساختانه ی ئافران دووه. ئەو بانگراوانه ش به بی نامراز خولقی تراون، بریتین له: قوربان (۹ جار (ئه حمه دموختار، ۲۰۱۹: ۸۲، ۹۲، ۹۴، ۱۲۳، ۱۸۸، ۱۹۸، ۲۱۵، ۲۲۴، ۲۲۵))، عاشق (۱۱ جار (هه مان: ۱۱۲، ۱۲۰، ۱۳۲، ۱۵۹، ۱۸۶، ۲۰۲، ۲۰۵، ۲۱۰، ۲۱۷ (کو مه لی عاشق)، ۲۲۰))، خودا (۳ جار (هه مان: ۹۶، ۱۴۹، ۱۵۴))، دولبه ر (۳ جار (هه مان: ۱۰۰، ۱۵۲، ۲۰۳))، ره فیک (۲ جار (هه مان: ۱۹۴، ۲۲۲))، ره فیکان (۲ جار (هه مان: ۱۱۸۷، ۱۹۱))، یاران (۲ جار (هه مان: ۱۰۲، ۱۶۱))، ره قیب (۲ جار (هه مان: ۱۰۲، ۱۹۱))، نیگار (۲ جار (هه مان: ۱۵۲، ۱۸۷، ۲۲۴))، مه حبووم (هه مان: ۱۶۲)، سه گباب (مه به سته ره قیبه) (هه مان: ۱۷۴)، دهرک (هه مان: ۱۰۲)، میله ته ی کورد (هه مان: ۱۹۲)، حه سه ن (هه مان: ۲۰۴)، مه جنوون (هه مان: ۲۱۷)، بی وه فا (هه مان: ۲۰۲)، مارف (هه مان: ۲۰۲).

هه ندیک جاریش وه ک بانگه‌پشتیک ی لیکدراو ئاوه لئاویک هاتووه و به شوینیدا ناویکی تاییه ت که ده وری به یانی و دیاریکه ری ئەو ئاوه لئاوه ده گریته؛ ئەم بانگه‌پشته به راشکاوی بوئی گله و گازنده ی لپوه دیت، ئەویش له دوستیکی خوێ که دوا ی سه رده میک دووری، په رووشی بووه و مه راقی دیداری له دلیدا بووه (حه میدعه بدولکه ریم، ۲۰۰۰: ۲۰۸). زویری تاسه و مه راق بوته هوێ ئه وهی که ئاور له نامرزی بانگه‌پشت نه داته وه و راسته وخو بچیته سه ر ناوی که سه که و به مونسبه ته وه لهم دوخه دا سیفه ته که شی که بی وه فاییه ده خاته پێش ناوه که به وه.

بی وه فا! مارف! به جاری بوچ له بیرت چوومه وه؟	بوچی نازانی ئەمه چهن روژه من هاتوومه وه؟
	(جاف، ۲۰۱۹: ۲۰۲)

2-3-3- به پیتی ناوی بانگراو

أ- یهک وشه‌یی

جانا! / نهی جانا!

وشه‌ی جان ٤٦ جار له شیعی نه‌حمه‌دموختاردا بوته به‌بانگه‌واز و هه‌موو جارێکیش به شیوه‌ی جانا (٤٢ جار) یا نهی جانا (٤ جار) به کار هاتوووه. نه‌لبه‌ت چوار جاریش وشه‌ی رۆحه‌که‌م و دوو جاریش گیانه‌که‌م (جارێک به و جارێکیش بی ئامرازی نهی) هاتوووه که له باری واتایی و ده‌لالیه‌وه نزیك به یهک و له یهک راسته‌دان.

نازناوی شاعیر (نه‌حمه‌د):

نه‌حمه‌دموختار ٢٤ جار خۆی کردوته به‌رده‌نگ و هه‌رای له خۆی کردوووه. دوو جار هاورێ ده‌گه‌ل ئامرازی "نهی" دا به شیوه‌ی نهی نه‌حمه‌د! (هه‌مان: ١٥٦، ١٧٨) و ٢٢ جار به بی ئامراز (هه‌مان: ٩٥، ١٠٨، ١١٥، ١١٦، ١١٨، ١٢٠، ١٣٠، ١٥٢، ١٥٤، ١٦٦، ١٧٠، ١٧٤، ١٧٧، ١٧٩، ١٨٣، ١٨٦، ١٩١، ٢٠٢، ٢٠٧، ٢١٠، ٢١٤، ٢١٩). چه‌ندین جاری به شیوه‌ی ته‌جرید (جوێ کردنه‌وه) و چه‌ند جاریش له زمانی دل‌به‌ره‌که‌یه‌وه بانگی خۆی کردوووه. هه‌رچی ته‌جریده‌ واته شاعیر له زاتی خۆی که‌سیکی تری وه‌ک خۆی خولقاندوووه و وه‌ک بلێیت به‌رامبه‌ری خۆی داینا‌ییت، بانگی ده‌کات و له‌گه‌لی قسه ده‌کات، وه‌ک به‌پیتی:

نه‌گه‌ر بی ماچی لێوی دولبه‌رت تۆ ده‌س حه‌رام بی گه‌ر ئیتر یادی به‌هه‌شت و حه‌وزی
که‌وی نه‌حمه‌د!
که‌وسه‌ر که‌م

(هه‌مان: ١٢٠)

له‌ زمانی دل‌به‌ره‌که‌شیوه‌ وه‌ک نه‌م به‌یته:

وتم: تا که‌ی له‌ حه‌ق من چاوه‌که‌م! تۆ بی- وتی: نازانی نه‌حمه‌د! ئیسته‌که‌ بی‌مروه‌تی
وه‌فا و مه‌یلی؟
باوه‌؟

(هه‌مان: ١٧٩)

دولبه‌را!

شاعیر ١٤ جار دولبه‌ری خۆی بانگ کردوووه. هه‌شت جار به ئامرازی ل (له پاشه‌وه) (هه‌مان: ١١٨، ١٥٦، ١٦٦، ١٩٦، ١٧٤، ١٧٤، ٢١٠، ٢٢٠)، چوار جار به ئامرازی نهی (هه‌مان: ٩٧، ١٥٢، ١٧٨، ١٨٨)، دوو جار به بی ئامراز (هه‌مان: ١٠٠، ٢٠٣).

چند وشه ی به پاشبهندی «هکه م» هوه کردووه ته به ربانگه واز و بو بانگ کردنی خوشه ووبست/دلبره که ی به کاره پناوه، که بریتین له: چاوه که م (۱۱ جار (همان: ۹۱، ۹۶، ۱۱۳، ۱۲۳، ۱۳۴، ۱۴۳، ۱۴۵، ۱۷۴، ۱۷۹، ۲۰۲، ۲۰۳) و جاریکیش وهک نووری چاوه که م (همان: ۱۲۹))، پرۆحه که م (۲ جار (همان: ۱۷۳، ۱۹۴، ۲۰۹))، جاریکیش به شیوه ی پرۆحه که ی من! (همان: ۱۱۱)، گیانه که م (۲ جار (همان: ۱۲۶، ۱۷۳)). ئەم دهسته بانگه پشته زورتر به بی نامرازی بانگه پشته هاتووه. شاعیر ۱۸ جار ئەم بانگه پشته ی خولقاندووه. ئەم شیوه بانگه پشته نزیک و پپوهندی و وابهسته بیه کی قوولی شاعیر دهگه پینت به و که سانه وه که به م شیوه بانگی کردوون.

قوربان!

وشه ی قوربان له شیعی نه حمه دموختاردا ۹ جار (پروانه به شی: ح-بی نامرازی بانگه پشته له م وتاره دا) وهک بانگراو هاتووه و هر نو چاره که شی به بی نامرازی بانگه پشته به کار گیراوه. ئەمهش به و واتایه که ئەم وشه له زمان و فرههنگ و وپژه کوردی و به تایهت به پپی لیکدانوهی شیعی نه حمه دموختار زورتر به بی نامرازی بانگه پشته جی که وتووه و بانگه پشته له چه شنی ئەی قوربان!، قوربان!، یا قوربان! قوربان! نه ناسراو و نه بینراوه یا زور که مه. به کارگیرانیشی به م شیوه به نزیک و گیان-فیدایی دهگه پینت.

زاهیدا/واعیز

زاهید و واعیز له وانن که ئەم شاعیره کردوونیه به ردهنگی خوی و هه رای لپیان کردووه. پینج جار هه رای له زاهید کردووه (همان: ۹۳، ۱۵۱، ۱۵۵، ۱۵۹، ۱۹۴)، و دوو جاریش له واعیز (همان: ۱۱۱، ۱۵۴). هه موو جاریکیش به بی نامرازی بانگه پشته. خوپندنه وهی شیعی نه حمه دموختار پیشان ده دات که نه پینانی نامرازی بانگه پشته به نیه ته ی زاهید و واعیز بو ده پیرینی ته وس و توانج و تانه و لومه و ته نانهت سووکایه تی و که سایه تی شکانده. وهک ئەم دوو نمونه به:

زاهیدا! وه ره ناو به زمی حه ریفانی لاده له ریا و سه رزه نشی قور و
خه رابات

(همان: ۹۳)

مه حاله ته رکی ساقی و یار و باده به سه واعیز! مه که توخوا
قسه ی زل

(همان: ۱۱۱)

خودا/ره ب!

شاعیر ۹ جار هاواری له خودا کردووه و وهک بانگه پشته له شیعه کانیدا هانای بو بردووه. سی جار به شیوه ی خودا! (همان: ۹۶، ۱۴۹، ۱۵۴)؛ دوو جار به شیوه ی ئەی خودا! (همان: ۱۲۶، ۱۵۸)؛ دوو جار به شیوه ی خوا یا! (همان: ۲۱۲، ۲۱۹)؛ یهک جار به شیوه ی یا خوا! (همان: ۲۰۹)؛ و جاریکیش وهک خودا وهندا! (همان: ۲۱۵). شایانی باسه که چوار جار بانگه پشته به وشه ی ره ب هاتووه که پیکه وه هاوته ریب و هاوواتان (همان: ۱۳۵، ۱۵۳، ۲۱۲، ۲۱۹). جا هه ر کام له مانه ده لاله تیک ده به خشیتن. بو وپنه "یا خوا" بو دوعا و ده پیرینی پیرۆزبایی به بونه به که وه. له مه ر بانگراو (ره ب) وه تامازه به خالیکی گرینگ پپوبسته؛ ئەویش نه وه به که بانگی ره بی/یا ره بی! له کوریدا زور جار بو دوعا به کارده گیردیت و چیدی بانگ کردنه که به و شیوازه نیه که کهس یا شتیکی تر بانگ

ده کرێ. ئەم دەلالەتە بە راشکاوی لە بەیتی: پێ و قودوومت خێر بێ یا ڕەببى بلند بێ
پایەكەت! /شاد و مەمنوون بە تەشريف هاتنى تۆ پیر و جوان (هەمان: ۱۳۵) دا دیارە. هەر
بۆیەشە کە باشتر وایە نیشانەى بانگێشتە کە لەم نمونانەدا بکەوێتە دواوە.

عاشق!

شاعیر کە لە سەرتاسەرى دیوانە کەیدا خۆى وهک عاشقیك -جا یا عاشقى
یار/دلەبر/خۆشەویستى یاخۆ عاشقى ولات/نیشتمان و گەل و هۆزى- دەرکەوتوووە و دەورى
گێراوە، ۱۰ جار عاشقى وهک بانگراو بە کار هێناوە و پرووى دەمى تى کردوووە (پروانە
بەشى: ح-بى ئامرازى بانگێشت هەر لەم وتارەدا). هەموو جاریکیش بە بى ئامرازى
بانگێشت. پێنج جار لە زارى دلەبرە کە یەوێ خودى شاعیر بە عاشق بانگ کراوە و بە
کردارى «وتى» یا «پێى وتم» راستەوخۆ دلەبر پێى وتوووە عاشق، وهک ئەم نمونە یە:
بەرامبەر ئەبرووانى کە وتمە سوچدە، ئەگەرچى قیبلە گاهى تۆ کەچە، نوێژت نیه
وتى: عاشق!
باتل

(هەمان: ۱۱۲)

چوار جاریش شاعیر لە بارى مۆنۆلۆگیکدا خۆى بە عاشق بانگ کردوووە، وهک ئەم نمونە:
بۆچى عاشق! شیتى تۆ وا مەیلی بەزمى ئەمشەو جەننە تولنە علایە، دلەبر
فیردەوست هە یە؟
حورته

(هەمان: ۲۰۵)

ساقى!

شاعیر سى جار (هەمان: ۱۳۴، ۱۳۶، ۱۷۳) هانای بۆ ساقى بردوووە و پرووى دەمى
تى کردوووە و پێى گوتوووە کە مایەى خۆشى و حەياتى ئەو، پێكى مە یە و کەوابوو پا
(ساقى) هەلسیت و مە ی و فینجان بێنى و بە جامى مە ی سەرخۆشى بکات. لە گەل
ساقیشدا ئامرازى بانگێشتى قەت بە کار نەهێناوە. جاریکیش بە پارنەووە و
کرووزانەووە کەووە مەبەستى دلێ خۆى پێدەلێت: سا بێنە توخوا ساقى! (هەمان: ۱۳۴).

رەفیق/رەفیقان/یار/یاران!

ئەحمەدموختار دەستەودامێنى دوست و هەفالانیشى بوووە و هانای بۆ ئەوانیش
هێناوە و لە چەند شوێندا هەرای لێیان کردوووە. بە پێوستى دەزانم ئاماژە بەووە بکەم کە
"رەفیق/رەفیقان" زۆرتر دەگەرێتەووە سەر هەفال و هاورى، کەچى "یار" زۆرتر دلەبر و گراوى
و مەعشوق دەگەرێتەووە. "یاران" لە بارى واتای نزیك بە رەفیقاندا بە کار چوووە. بە هەر
حال شاعیر سى جار رەفیقی بانگ کردوووە؛ جاریک بە ئامرازى "ئە ی" (هەمان: ۱۳۶) و دوو
جار بە بى ئامراز (هەمان: ۱۹۴، ۲۲۲). سى جاریش لە حالەتى کۆدا بانگى رەفیقانى
کردوووە؛ دوو جار بە ئامرازى "ئە ی" (هەمان: ۱۹۱، ۲۰۳) و یەك جار بە بى ئامراز (هەمان:
۱۸۷). دوو جاریش بە وشەى یاران (هەمان: ۱۰۲، ۱۶۱) هەرای لێیان کردوووە. لێرەدا بە
پێوستى دەزانم ئاماژە بکەم بە دەلالەتى تاییەتى بانگێشتى "یاران!" لە زمان و
فەرھەنگى کوردیدا؛ ئەویش ئەو یە کە ئەم بانگێشتە زۆرتر لە کاتى دزدۆنگى و پرسىار
ئافراندن و خلیووە خستە دلەووە بە کاردەبریت و گەلئ جاریش بە شیوہى "هە یاران" یا
"هە یاران و مە یاران" دیتە ناو دنیاى دەقەووە. وهک ئەم دەقەى هەژار کە فەرموویە:
"خە یالات بردبوومیەووە. هە یاران! لە بۆکان بیستمان کە شارى پێنجویئ بە بوومەلەرزە وێران
بوووە" (هەژار، ۲۰۰۹: ۷۵). جا ئیستا ئەحمەدموختاریش بە ئاگادارى لە دەورى واتای ئەم
بانگێشتە لە کوردیدا جاریک لە بەیتی «لە تارمە ی پروو بە مەغریب خۆى نیشان دا ئەو
کلۆلارە /وتم: یاران! کە حەشرە رۆژ لە مەغریب وا عیانی کرد» (جاف، ۲۰۱۹: ۱۰۲)؛ لەو

مه دلوله دا به کاری هیناوه و جاریکیش هه به شیوهی ئاسایی دۆستانی خوی بانگ کردووه. ئه ویش بهم شیوهیه:

به دیققت ئیوه سهیری شیعره کانم بکهن، یاران! به خودا شیعرم سواره
(هه مان: ۱۶۱)

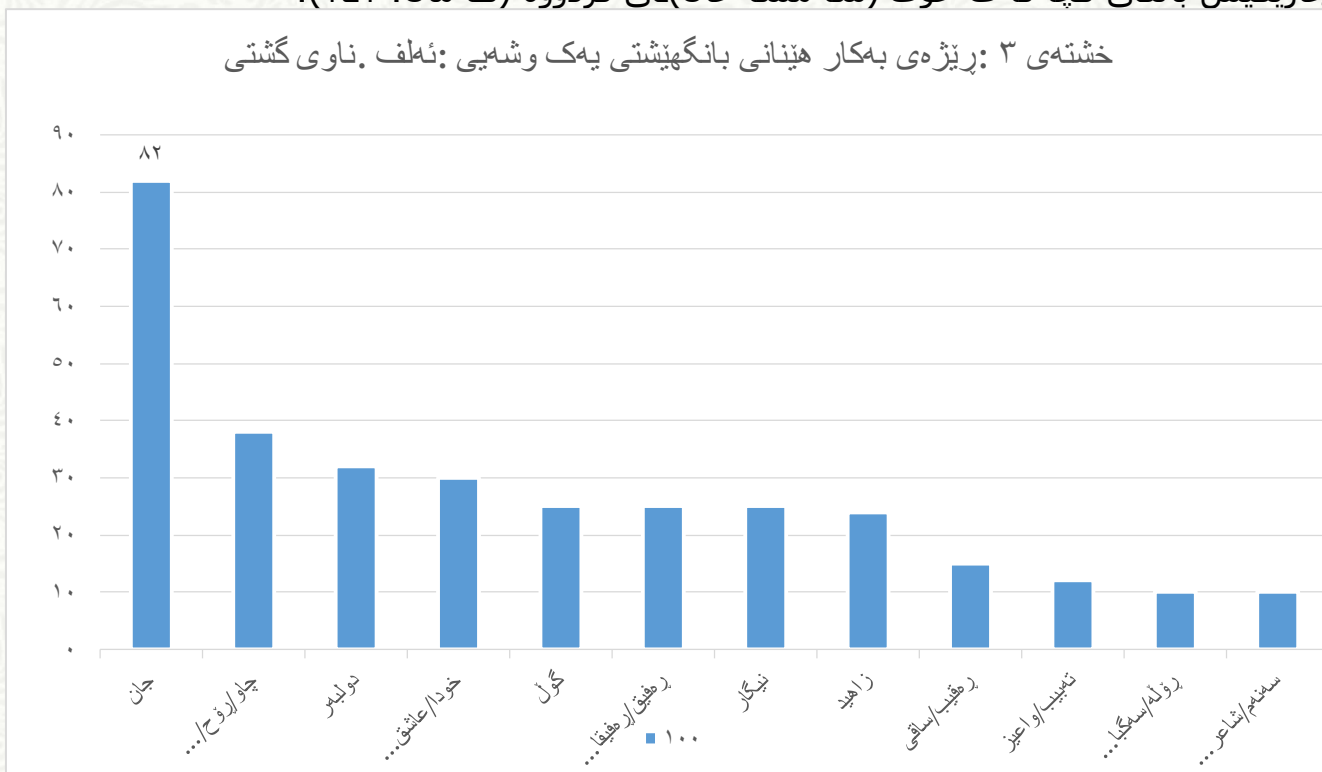
نیگار!

ئهم بانگهیشته که شاعیر حهوت جار بو خوشه و بیست و دلبره کهی خوی هیناویه، چوار جار به ئامراز پاشبهندی لاهه (نیگار!) (هه مان: ۹۶، ۱۱۱، ۱۳۲، ۲۲۴)، سی جار به بی ئامراز (هه مان: ۱۵۲، ۱۸۷، ۲۲۴)، به کاری گرتووه.

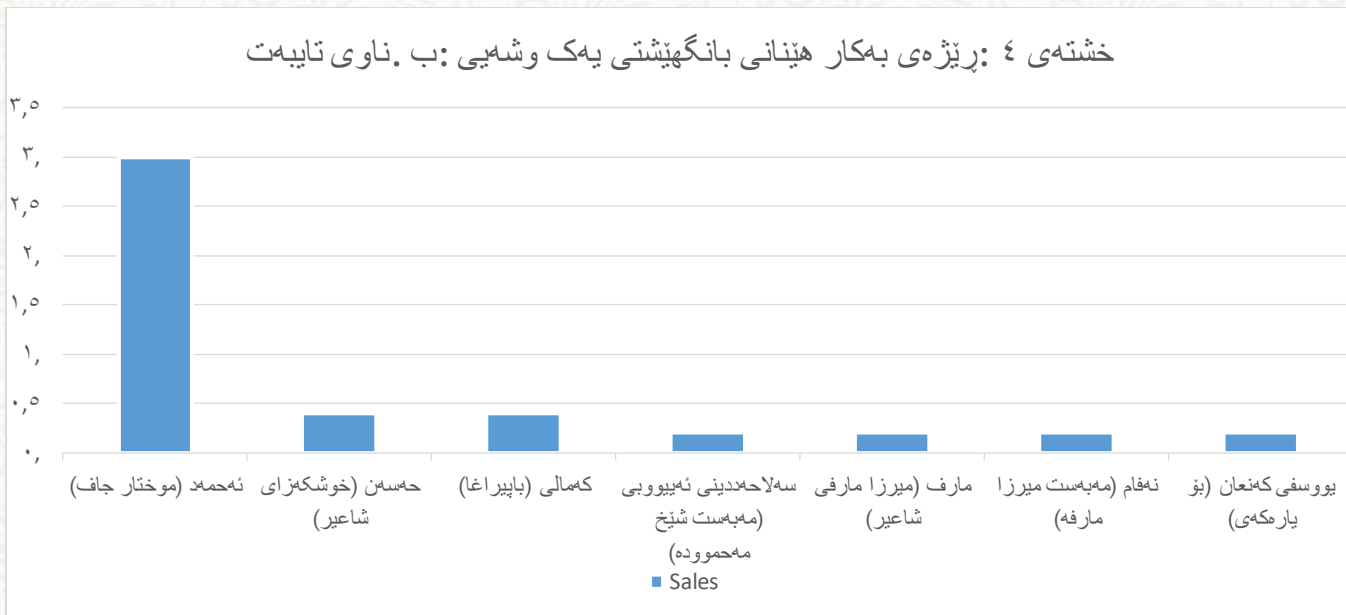
ههندی وشه تر

بیجگه له ئهم چند تا قمه له بانگهیشته کانی نیو شیعی ئه حمه دموختر، چند بانگهیشته تر به چاو ده که ون که تاکن یا به زوری پات نه بوونه ته وه. ئه وانیش بریتین له: بادی سه با (هه مان: ۸۴)، مه حمه لی له یلا (هه مان: ۸۷)، کافر (مه به ست دولبره که یه) (هه مان: ۹۸)، شوخه که ی عالی جه ناب (هه مان: ۹۱)، قه ناد (هه مان: ۹۸)، هه وری به هاری (هه مان: ۹۹)، شاعیر (هه مان: ۱۴۵)، شاعیرانی کورد (هه مان: ۱۴۷)، روله (هه مان: ۱۴۸)، که مالی دوو جار، جاریک به ئامراز ئه ی (هه مان: ۱۵۵) و جاریکیش به بی ئامراز (هه مان: ۱۷۱)، ره قیب دوو جار و هه دووش به بی ئامراز (هه مان: ۱۰۲، ۱۹۱)؛ یهک جاریش داوای کردووه له دولبر که به ره قیب بلیت: سه گباب! لاچو! (هه مان: ۱۷۴)، جاریکیش بانگی که که ی خوی (شه مسه خان) ی کردووه (هه مان: ۱۴۲).

خشته ی ۳: ریژه ی به کار هینانی بانگهیشته یهک وشه یی: ئه لف. ناوی گشته ی

***

ب- چه‌ندوشه‌یی (لێک‌دراو، سارسته، رسته و عباره‌ت)

زۆر چار ده‌بینین که شاعیر بانگه‌پشته‌که‌ی، که‌س/شته‌تیک‌ی دیاریکراوی تاک‌وشه‌یی نییه، به‌لکوو سیفه‌ت، تایه‌تمه‌ندی یاخود واتایه‌که که له قالبی لێک‌دراو (ی ئیزافی/وه‌سفی)، رسته، سارسته یا عباره‌تیک‌دا ده‌ریپروه و هه‌ندیک چار به ئامرازی بانگه‌پشتی ئه‌ی هیناویه‌تی و هه‌ندیک جاریش به بی ئامراز. ئه‌م ده‌سته‌به‌ندییه ده‌توانین به‌م شیوه‌یه بکه‌ینه‌ه‌روو:

1. لێک‌دراوی وه‌پال‌خراو

ئه‌ی سه‌روی زیو بوستانی دین! (هه‌مان: ٩٤)؛ ئه‌ی به‌نی جه‌رگ و په‌ره‌ی دل! (هه‌مان: ١١١)؛ رۆحه‌که‌ی من! (هه‌مان: ١١١)؛ ئه‌ی شاه‌ی خووبان! ئه‌ی ماه‌ی تابان! (هه‌مان: ١١٣)؛ شوخی که‌نعان!؛ ده‌رد و ده‌رمان!؛ گولی له باغان!؛ سه‌روی بوستان!؛ راحه‌تی جان! (هه‌مان: ١١٣)؛ نووری چاوه‌که‌م! (هه‌مان: ١٢٩) جیگای هیوای گشتمان! (هه‌مان: ١٣٥)؛ ئافه‌تی جان و دل! (هه‌مان: ١٧٨)؛ بولبولی دل!؛ کۆمه‌لی عاشق! (هه‌مان: ٢١٧) هه‌رچه‌ند کۆمه‌لی عاشق دوولایه‌نیه و توانایی ئه‌وه‌ی هه‌یه که لێک‌دراویکی وه‌سفی بیت، به‌لام لێره به‌پیی هه‌یماکان ئیزافی دپته ئه‌ژمار. ناوی تایه‌تیش له قالبی لێک‌دراوی ئیزافی و وه‌سفیدا بانگ‌کراوه. ئیزافییه‌که‌ی وه‌ک: یووسفی که‌نعانی من! (هه‌مان: ١٤٢) که بو خوشه‌ویسته‌که‌ی به‌کاره‌یناوه؛ عه‌شهره‌تی نه‌ورۆلپیش له‌م به‌یته‌ی ژیره‌وه‌دا ده‌توانیت له جنسی ناوی تایه‌تی بی: عه‌بدولای خالۆ عه‌مین و ئه‌وره‌حیمی نه‌ی- چار ئه‌ده‌ن ئه‌ی عه‌شهره‌تی نه‌ورۆلی! قه‌وم و به‌ده‌ست خزه‌مه‌کان!

(هه‌مان: ١٣٧)

2. لێک‌دراوی وه‌سفی

ئه‌ی یاری بی‌مروه‌ت! (هه‌مان: ٩٨)؛ ئه‌ی نیگاری نازه‌نین! (هه‌مان: ١٠٠)؛ ئه‌ی قه‌ومی وه‌فادار! (هه‌مان: ١٠٢)؛ گولی ره‌عنا! (هه‌مان: ١١٧)؛ بتی ره‌عنا! (هه‌مان: ١٣٤)؛ بتی په‌یمان‌شکین! ئه‌ی کافری بی‌ره‌حم و بی‌مروه‌ت! (هه‌مان: ١٠٢)؛ ئه‌ی برا گیان! (هه‌مان: ١٠٦)؛ ئه‌ی یاری وه‌فادار! (هه‌مان: ١٠٧)؛ ماه‌/مه‌هی تابان! (هه‌مان: ١١٣)،

(۱۳۴)؛ تیغی بورران! (هه مان: ۱۱۲)؛ یاری عزیز! (هه مان: ۱۱۸)؛ شوخی پەری پەیکەر! (هه مان: ۱۱۹)؛ سه گه قول هه لکراوه کهم! (هه مان: ۱۲۹).

هه حمه دموختار ناوی تایه تیشی له لیکدراوی وه سفیدا به کار هیناوه؛ هه ندیک جاریش ئاوه لئاویکی جینوداری بو ته رخان کردوو، وهک مهلا عیسی تهرهس! (هه مان: ۱۳۸). دیاره له لیکدراوی وهک یاری دلنازاری من! دا وه سفی و ئی زافی کو کردو ته وه و له قهومی نه جیبی بی کهس و مه زلوومدا سی ئاوه لئاوی ریز کردوو که یه کیکانی به نامزادی بادانه وه خستو ته سهر دوانه که ی تر.

3. لیکدراوی پیوه ندرکراو

به و واتایه که دوو وشه پیوه ند کراون به یه که وه، وهک قهوم و خزمه کان (هه مان: ۱۳۷) له لیکدراوی: ئه ی عه شره تی نه ورولی! قهوم و خزمه کان! (هه مان: ۱۳۷)، که به نامزادی واوی پیوه ندی به ستراون به یه که وه، ئه م بانگه پشته له کار کردیکی تر دا له باری ریزمانیه وه وهک چینگریکه بو عه شره تی نه ورولی. یا وهک ئه ی میلله ت و قهومی خو مان (هه مان: ۱۳۷) که په یوه ست کراون به یه که وه. هه روه ها وهک: قهومی نه جیبی بی کهس و مه زلووم! (هه مان: ۱۹۲).

4. عیباره تی واتایی

لیره دا چهند وشه که وتونه ته په نای یهک که ناچنه قالبی لیکدراوی ئی زافی یا وه سفیه وه، به لکوو سه رجه م وشه کان پی که وه هاوری له گه ل باری بانگه پشته که دا واتایهک ده دن به ده سته وه. وهک: با عیسی هیزی دل و پشت و په نایی بی که سان! / یانه یی سه رکه وتنی قهومی نه جیبی کورده کان! (هه مان: ۱۳۵)؛ واسینه ی ریگه ی نه جاتی قهومی دلسووتاوی کورد! / ئه ی نیساری مه قده می تو بن به جاری روچ و گیان! (هه مان: ۱۳۵)؛ ئه ی دل و گیانم فیدایی تورره و عینوانه که ی! (هه مان: ۲۱۷). له م بانگه پشته نه دا شاعیر به خستنه په نای یهکی چهن دین وشه وانا و مه به سته ی خو ی به به رده نگ/ بانگراوه که ی گه یاندوو. ئه م کاره ی به نیازی ده ریرینی هیوا و ئاره زوو، خوشه ویستی و گیان به خشی کردوو.

5. چینگری سینتاکسی له بانگه پشته دا

هه ندی جار شاعیر چینگری بو بانگه پشته کانی داناوه. ئه م چینگری بو جهخت کردن و ناساندنی زورتر هیناوه. وهک:

عه بدولای خالو عه مین و ئه وره حیمی جار ئه دن ئه ی عه شره تی نه ورولی!
قهوم و خزمه کان!

(هه مان: ۱۳۷)

قهوم و خزمه کانی وهک چینگریکی سینتاکسی بو عه شره تی نه ورولی به کارهیناوه. هه روه ها:

واسینه ی ریگه ی نه جاتی قهومی ئه ی نیساری مه قده می تو بن به جاری
دلسووتاوی کورد! روچ و گیان!

(هه مان: ۱۳۵)

نیوه دیری دووه م وهک چینگریکه بو نیوه دیری یه که م؛ واته بانگراوی دووه م هه مان بانگراوی یه که مه بهس تایه تمه ندی و به یانزکی زورتره بو بانگراوی یه که م.

6. رسته

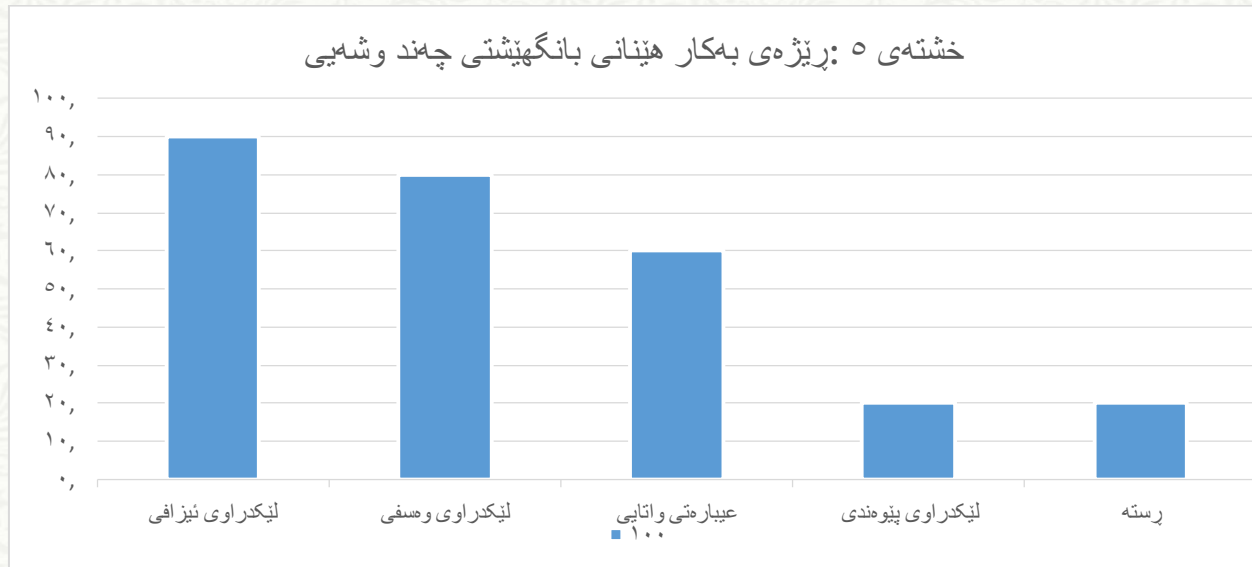
رسته ی بانگه پشته دار له زاتی خویدا رسته یهکی پیوه ندی- ته وه ره، که له سه ریکی ئه م پیوه ندیه وه بانگه ر ده وه سته ی و له و سه ره که ی تریشیه وه، به رده نگ/ بانگراو. گرینگترین کرده وه ی زیو ئه م پیوه ندیشه، وتوویره (امیرخانلو، ۱۳۹۷: ۵۳). ئه حمه دموختار

شيعرێكى هۆنپوهتەوه كه نموونهى بانگهێشت له قالبى رسته و سارستهى تێدا بەدى دەكرى. ئەم شيعره ٥ بەيته كه يەك بەيتى بانگهێشتى يا رەببى تێدايه كه دەكهوێته ريزى تاك وشه يه كانهوه و پيشتر لهم وتاره دا له بهشى ٢-٣-٢-٣-١ به پيى ناوى بانگراودا ئاماژهى پيى كرا. لهو بهيته كانى ترى بهيتى دووهه مى كه بهم شيوه يه يه:

واسيتهى پرېگهى نه جاتى قهومى ئەى نيسارى مه قدهمى تو بن به جارى
دلسووتاوى كوردا!
روچ و گيان!

(هه مان: ١٣٥)

بالی دووهه مى رسته يه كى ته واوه و هه موو ئەندامێكى رستهى له خو گرتووه.

2-3-4- بانگهێشت وهك يه كى له ديارترين ئەدگارەكانى شيعرى ئەحمه دموختر

ئەحمه دموختر هه نديك شيعرى هه ن كه له هه موو يا زۆر بهى بهيته كانيدا بانگهێشتى بهكاره ئناوه. شاعير لهم شيعرانه دا زۆر له گه ل به رده نگه كهيدا هه ست تېكه ل بووه و بهيت به بهيت ئەوى له خه يالى خوېدا ئاماده كردووه، بۆيه په يتا په يتا بانگى كردوون و له گه ليان دواوه، هه رچه ند له به يتي كه وه بو به يتي كى تر ره نگه بانگهێشته كه بگۆرېت و پروو بكاته كه س/كه سازي كى تر. نموونه يه ك لهم چه شنه لێك ده ديه نه وه.

السلام ئەى شاهى خووبان! السلام ئەى ماهى تابان! السلام
السلام

مودده تېكه من له هيجرا نابينام السلام ئەى شوخى كه نعان!
السلام

وا كه كوژراوى بروى توأم السلام ئەى تېغى بورران! السلام
چاوه كه م!

وا كه چاك چاكه دلې من ئەى السلام ئەى دهرد و دهرمان!
سه نه م!

بولبولى جانم له هيجرت بئى- السلام ئەى گولې له باغان!
ده نگه

قامه تى ئەلفم له غه متا بوو به السلام ئەى سه روى بووستان!
نوون

ئەحمەد ئەمرو بئخودە بۆ السلام ئەی پراحتی جان!
وہسلی توو السلام

(جاف، ۲۰۱۹: ۱۱۳)

ئەم شیعەرە جوانترین و پربەپښتترین نموونە یە کە بۆ ئەم بابەتە. چونکە دەقیکی حەوت بە یتیمان لە بەر دەستدایە و لە هەموو بەیت و بگرە لە هەر میسرە عێکیدا لە گەل بانگەپښتێکدا پرووبەر و دەبێنەو. بە گشتی لەم دەقە شیعرییەدا سێ شت هەر لە یەکەم بێنیدا زەق-زەق دیارن و خۆیان دەنوینن؛ ئەویش دەستپێک بە السلام و دەستپێک و کۆتایی هاتنی هەموو دوو هەم نیو دەپێرەکانە بە هەمان وشە و ئەوی تریشیان بانگەپښتەکانە؛ سێ هەمیشیان یە کۆتایی بەردەنگ/بانگراوە، واتە لە هەموو شیعەرە کەدا پرووی دەمی لە دلەبەر/خۆشەویستە کە یە و وەری نە گێراوە. ئەم شیعەرە حەوت بە یتییە دە بانگەپښتی تێدایە، واتە لە سێ بەیتیدا دوو بانگەپښت هاتوو. نو دانە ی بە ئامرازی ئەی بانگ کراوە و یە ک دانە ی (چاوە کەم!) بە بئ ئامراز. لە دانانی ئەم شیعەرەدا وە ک ئامادە کەری کۆبەر هەمە کە ی شاعیر ئامازە ی پئ کردوو (هەمان: ۱۱۴)، شاعیر لە قالب و چوارچۆ دەدا لە ژێر کاریگەری سالم (۱۸۰۵-۱۸۷۰) شاعیری دەورە ی پښتیری ئە دە بی کوردیدا بوو و بۆ خۆشەویستە کە ی دایناو؛ بۆ یە بە هاوکێشە ی شاھی خووبان و ماھی تابان دەستی پئ کردوو. ئینجا بە شوخی کەنعان، چاوە کەم، تێغی بورران، سەنەم، دەرد و دەرمان، گولی لە باغان و سەروی بووستان درێژە ی پئ داو و بە پراحتی جان کۆتایی پئ هێناو. ئەمە واتە سەرە تاکە ی دەریی شان و شکو و پڕشنگداریی دلەبەرە لە چاوی عاشق (شاعیر) وە، چەقی باسە کە گەشت و گوزاریکە لە پێدەشتی زیوینی ئەوین و تاسە و پەسن داندا و کۆتاییە کە شی هێمایە بۆ هەبوونی ئاسایش و ئارامشی عاشق لە لای خۆشەویستە کە ی.

ئەم خۆپێدەنە وە یە لە سەر ئەم بەشە لە بانگەپښت لە شیعری ئەحمەدموختاردا، سەلمێنەری ئەو بێرۆکە یە کە یە کێک لە بنیاتەکانی شیعری ئەحمەدموختار بانگەپښتە کە لە هەر دۆخ و لە هەر حالێکدا پەنای بۆ بردوو و بە یارمەتی ئەم هونەرە بە یانیە مەبەستی خۆی دەرییو.

ج- هەندی بانگەپښتی لیل و ناروون و دوو لایەنە

چەند بەیتێک لە شیعری ئەحمەدموختاردا هەن کە دەکرێت بە بانگەپښت بێنە ئەژمار و هەر وەها دەشکرێت دەوریکی تریان پئ بدێت؛ واتە لە باری واتایی-رێزمانییە وە دوو لایەنەن. بۆ نموونە لە بەیتی: کوردم و بۆ کوردی ئەحمەد[!] سەعی ئەکەم، تا بەم زوو/ئیتتە کوردی خۆمان و سنە و بۆکان ئەکەم (هەمان: ۱۲۵)، لەم بەیتەدا دەکرێت کورد بخرێتە پال ئەحمەد بە واتای کورد/گەل/میللەتی ئەحمەد کە لەم حالەتەدا ئەحمەد موزاف ئیلە یە، لە لایەکی تریشە وە دەکرێت ئەحمەد لە دۆخی بانگراویدا بخوینرێتە وە، بە واتا: ئەی ئەحمەد من کوردم و بۆ خەلک/هەرشێکی کوردی کۆششت دەکەم تا... یا دەبێنن کە ئەم بەیتە: "یار تینوو بە خوین و لە تەگبیری قەتلییە/ئەحمەد[!] ئەوندە شێتە خەیاالی و یسالتە"، کێشە ی هە یە، رەنگە "شێتی" بێت! تاووە کوو وشەکان لە باریکی دروستی رێزمانیدا جئ بگرن (هەمان: ۱۷۵) کێشە یە کە ی بنەرەتی لە خۆپێدەنە وە و بردنە وە- سەریە کە ی ئەندامانی پستەدا خۆی زەق کردۆتە وە. دەکرێت ئەم بەیتە ئاوا بێت: یار تینوو بە خوین و لە تەگبیری قەتلییە/ئەحمەد! ئەوندە شێتی خەیاالی و یسالتە، تا لەم شێو خۆپێدەنە وەدا پرووی دەمی شاعیر لە خۆی بێت. لەم حالەتەیدا دەچێتە ریزی نموونەکانی مەبەستی ئەم تووژینە وە یە وە. نموونە یە کە ی تر ئەم بەیتە یە:

ئەما فەھمی [!] لە وەختیكا كە
ئەمن بۆ ئیشی مولک و ئیشی
ناوشار هاتم

(هه‌مان: ۱۰۶)

جگه له باری هه‌لكه‌وتن و گونجانی بانگه‌پشت یا نه‌گونجانی، هه‌لكرانندی واتایه‌کی ئه‌وتۆش لهم به‌یته تا ڕاده‌یه‌ك ئه‌سته‌م ده‌نوێنی. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی كه ئه‌ما (ئه‌مما) به‌ میمی سووك دوور له‌ زیهن و لاوازه؛ له‌ لایه‌کی دیکه‌شه‌وه فه‌همی كه‌ دیاره‌ ناوی كه‌سه‌یكه‌، ئه‌گه‌ر به‌رده‌نگ نه‌ییت و بانگ‌نه‌کراپی، ده‌وریکی واتادار له‌ ڕسته‌كه‌دا بۆی ده‌ست نادا؛ كه‌وابوو ده‌می‌پێته‌وه سه‌ر ئه‌وه‌ی كه‌ به‌رده‌نگ و پانگراو ییت، لهم حاڵه‌ته‌یدا ده‌گونجیت كه‌ شاعیر ڕووی ده‌می له‌و كرده‌ییت؛ ته‌نانه‌ت لهم حاڵه‌ته‌شدا واتا‌كه‌ی كه‌موكووری هه‌یه‌.

2-3-5- لایه‌نی ده‌رووناسانه‌ی بانگه‌پشت له‌ شیعری ئه‌حمه‌دموختاردا

لێكوڵینه‌وه‌ی بانگه‌پشت له‌ شیعری ئه‌حمه‌دموختاردا هه‌ندیک بابته‌ی گرینگی ده‌روون‌ناسانه‌ ده‌خاته‌ ڕوو، كه‌ ده‌توانین به‌م شیوه‌یه‌ ده‌سته‌به‌ندیان بکه‌ین:
ده‌ره‌وخواز بوونی ئه‌حمه‌دموختار: ئه‌م شاعیره‌ زۆر ئاوری له‌ ده‌رخستنی هه‌ست و نه‌ست و بیروراکانی بۆ كه‌سان و خه‌لقان داوه‌ته‌وه‌ و له‌ زۆربه‌ی هه‌لس‌وكه‌وت و داكه‌وته‌کاندا به‌ ڕاشكاوی ده‌نگی خۆی هه‌له‌پناوه‌ و بانگی خۆی ڕاهێشته‌وه‌؛ ئه‌مانه‌ پيشان‌ده‌دا كه‌ ڕه‌هه‌ندی پێوه‌ندی گرتن و جوولانه‌وه‌ و هه‌لس‌وكه‌وت كردن له‌گه‌ل ده‌وره‌به‌ریدا زۆر به‌هێز بووه‌؛ به‌م بۆنانه‌وه‌ وه‌ك شاعیره‌ی ده‌ره‌وخواز پیناسه‌ ده‌كریت.
كۆمه‌لگرا بوونی ئه‌حمه‌دموختار: چونكه‌ بانگه‌پشته‌کانی زۆرتر ئاراسته‌ی خه‌لك و كۆمه‌لگا و جه‌ماوه‌ر و دۆستان و یارانێ كرده‌وه‌، و هه‌روه‌ها له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌ ڕینگه‌ی بانگه‌پشتكانه‌یه‌وه‌ گه‌لێك بابته‌ی كۆمه‌لایه‌تی و مرۆفایه‌تی باس كرده‌وه‌، به‌و ئاكامه‌ ده‌گه‌ین كه‌ وه‌ك شاعیره‌ی كۆمه‌لگرا نازه‌دی بکه‌ین.

نیشتمان‌دۆست و نیشتمان‌په‌روه‌ر و گه‌ل‌ه‌ز بوون: قوول بوونی هه‌سته‌ی به‌رپرس‌یاریه‌تی له‌ هه‌مبه‌ر گه‌ل و نیشتمان‌ه‌وه‌ كه‌ له‌ قورسیی و له‌ قوولایی دله‌وه‌ هه‌لقولینی بانگه‌پشته‌کانی بۆ گه‌ل/میلله‌ت/قه‌وم و وه‌ته‌ندا دیاره‌، ده‌بیاته‌ ڕیزی شاعیرانی نیشتمان‌دۆست و نیشتمان‌په‌روه‌ر و گه‌ل‌ه‌زه‌وه‌.

2-3-6- شروقه‌ی ده‌لاله‌تناسانه‌ی بانگه‌پشته‌کان

ده‌لاله‌تی بانگه‌پشت به‌ ئه‌ی

ئه‌م ئامرازه‌ هه‌ندیک جار له‌ واتای سه‌ره‌کی خۆی ده‌رده‌چیت و جه‌خت كردن و زۆر بوون ده‌گه‌یینه‌یت (فرشیدورد، ۱۳۸۲: ۲۳۴). له‌ شیعره‌کانی ئه‌حمه‌دموختاردا كاتێك ئامرازی ئه‌ی به‌كارده‌هێنیت، جگه‌ له‌ بابته‌ی هه‌ست به‌ دووری و نزیکي كردن له‌گه‌ل به‌رده‌نگه‌كه‌یدا، هه‌ندیک مه‌به‌سته‌ی تریش به‌رچاو ده‌كه‌وێت. كه‌ گرنگترین و زه‌ق‌ترینان یرتین له‌:

بیرتاین:

گریه‌ی منی بیچاره‌ شام و سه‌حه‌ر ئه‌سله‌ن نییه‌ ته‌ئسیری لای ئه‌و دلی
ئه‌ی دولبه‌را!
سه‌نگینت

(جاف، ۲۰۱۹: ۹۷)

لهم به‌یته‌دا بی‌كه‌لك بوونی گریانی خۆی وه‌بیری دولبه‌ره‌كه‌ی ده‌خاته‌وه‌.

خوایشته‌ و ته‌مه‌نا:

توخوا ئه‌ی گۆل! به‌سه‌ توؤ ناز و چیه‌ ڕه‌حمی بکه‌ی جارێ به‌
عیشه‌ بولبول؟!

(هه‌مان: ۱۱۱)

له گهل گیان و روخ و چاودا بو دهریرینی نهوپهیری **خوشه ویستی و دل به ستی** به کاری گرتوه:

نه ی گیانه کهم! به چاوی رهشت سویند بو دینی چاوی توپه که هر چاوه چاوه
نه خوم به دل نه کهم

(همان: ۱۲۶)

کاتی بو بانگه پشستی خودا دینیتی، **په نا بردنه بهر و داد و گازنده** مه به ستیتی:
نه ی خودا! چی بکه م گولیکم بوو له ناو نه و گلینه م وا له دهس چوو که و ته دهس
جه معی گولان بادی خزان

(همان: ۱۳۶)

لومه و تانه:

پرو نه ی وشکه سوئی! با موباره ک بی له من و پیاله ی شه راب و وه سلی شوخی
تو جه ننه ت با و یقاری من

(همان: ۱۴۱)

هاودهردی و هه لانی هه ست و سوز:

ته واو نابی به نه حمه د نه ی که مالی! مه دخی له عه رسه ی وه سفی یارا پی خه یالم
پرووی دولبه ر ئیسته که له نگه

(همان: ۱۵۵)

بو هه ره شه و تیخورین:

فه رمووی به من نه ی نه حمه د! حازر به له نازاد به له دهر د و غه م وا مه وسیمی
بو کوشتن قوربانه

(همان: ۱۷۸)

ناگادار کردنه وه:

نه ی ره فیکان! گه ر نه پرسن نه م تیره بارانی نیگاهی شوخی غه دداری
برینانه م چیه؟ منه

(همان: ۲۰۲)

به گه وره زانین و ریز بو دانان:

بلی قوریانی تو بم نه ی به زوری په نجه وه ک حه یدر به سیما
سه لاهه ددینی نه ییووبی! یووسفی سانی

(همان: ۲۱۵)

حه سره ت و داخ و که سه ر:

نه ی خودا! چی بکه م گولیکم بوو له ناو نه و گلینه م وا له دهس چوو که و ته دهس
جه معی گولان بادی خزان

(همان: ۱۳۶)

سه رسورمان و حه په سان:

نه وه ده مته نیگار! یا نوقته یی مه وه وومه نه وه لیوه؟ وه یا یاقووته؟ یا خو قووتی جانه؟
نه ی دولبه ر!؟

(همان: ۱۵۲)

ده لاله تی بانگه پشستی به یا

نه م نامرازه له زمانی کوردیدا وه ک نامازه کرا زورتر له ژیر کاریگه ری زمانی عه ره پیدا
دپته کایه وه. ده کری جگه له چهن بانگه پشستی سنووردار، بیړته بالای خودادا به ناوه

جۆره جۆره کانییه وه، وهک ره ب، ئەللا، خوا. له شیعری ئەحمه دموختاریشدا هەر به و
شیوازهیه و جگه له واتای هانا و په نابۆردن، بۆ ئەم واتاگه له ش هاتوووه:

ناره زوو کردن:

دلم سهد پاره بی یا ره بی! گهر بی و له مردندا فه راموش کهم شه هادهت گهر
له بیرم چی نه کهم یادی

(هه مان: ۲۱۹)

دوعای خیر کردن:

پی و قودوومت خیر بی یا ره بی بلند شاد و مه منوون به ته شریف هاتنی تۆ
بی پایه کهت پیر و جوان

(هه مان: ۱۳۵)

دوعای شهر کردن:

ئه گهر یادی سه ری زولفت له بیرم له سه حرای عه شقی تۆدا بمگه زئ یا ره بی!
ده ریچی جانا! ده شمارئ

(هه مان: ۲۱۲)

ده لاله تی بانگه پشیت به A

زۆرتین به کاره پشیرانی ئەم نامرازه له بانگه پشیتدا ده گهل وشه ی جاندايه، که به
شیوه ی جانا ده رده که ویت. ده توانین ئەم واته گه له ی لپوه وه ربگین:

ناگادار کردنه وه:

سه لیبی په رچه می تۆم ده س که وئ کلپسا چینگه مه جانا! له عه شقی زولفی
چیمه له ئیسلامی زونارت

(هه مان: ۹۵)

دلم دایم له عه شقی تۆ نیگارا! مه ست هه میسه کاری شین و ناله و ئەفغان و
و حه پیرانه گریانه

(هه مان: ۲۲۴)

ئه گهر سهد سال جها که ی دولبه را! من که چونکه من ئەزانم دائیما به دخووی
به نده فه رمانم هه ر خووته

(هه مان: ۱۶۹)

تکا/داوا/خواپشیت کردن:

هه تا که ی هه ر له دووری تۆ ئەمن بيم و به بی سوود بۆچ نیگه هبانیی گول و گولزاری
بچم جانا! بیهر کهم

(هه مان: ۱۲۰)

نیگارا! چی ئەبی ماچی که ره م که ی مه قسوودی ئەم بیماره
که ی؟ حاصل

(هه مان: ۱۱۱)

نیگارا! سا به لوتفی خۆت شه وئ تۆ له غه مدا وا له جیسمم وه خته ده ریچی
بیهره بالینم گیانی شیرینم

(هه مان: ۱۳۲)

خۆشه و پستی و دلسۆزی:

شه مسه! تو لازمه من كه وهختی مردم قهت فهرامۆشی نه كهی سنهت و
جانا! عیرفانی من

(هه مان: ۱۴۲)

گهلی مه منوونی لوتفت بووم كه ته بلیغی سهلامت كرد به
عهزیزا! دلدار

(هه مان: ۱۰۵)

رێز لێنان و بهگوره زانین:

ئهشکی چاوی من شه رابه، قهلبی زارم فهرموو ته شریف بیته جانا! بهزمه كهت
وهك كه باب نامادهیه

(هه مان: ۱۷۳)

لالانه وه و پارانه وه:

وهختی رهحمه دولبه را! میوانی تو ئه گهر له یلای منیش مه جنوونه كهی
دهوله تخانه تم دیوانه تم

(هه مان: ۱۱۸)

سهیرمان و سهیرسورمان؛ ئه م ئامرازه زۆرتر ده گهل ناوی خودادا ئه م واتایه ده خولقی نیی:
چ شیرینه خودایا! ئه و نیگارم به بالای ئه و پراوه ناز و
تهمکین

(هه مان: ۱۵۰)

نیگارا! لیم ئه پرسی بوچی وا له عهشقی چاوی تو به چاوه كه م! وا بووم به
دیوانه یه ئه حمه د؟ عه دالت

(هه مان: ۹۶)

ناره زوو كردن:

خودایا! چی ئه بی زستانی مه یلی له حق ئه حمه د بکهی تاوی به
هاوین؟!

(هه مان: ۱۵۰)

دهلاله تی بانگه پشیت به ه/ه/ینه

ئه م ئامرازانه به گشتی زۆرتر بو ئاگادار و وریا كرده وه دهرۆنه كار، وهك ئه م نمونانه:
خه یالم وایه خه لقه! من كه ته رکی عه شقی ئیتر میهری په ریروویان به یه كجاری له دل
دولبه ر كه م ده رکه م

(هه مان: ۱۲۰)

سهیری كه ن خه لقی نه! توخوا حاله تی چهنده په ریشانه له بهر غه فلهت هه موو
زاری وه ته ن كاری وه ته ن

(هه مان: ۱۴۴)

وهختی تیکۆشانه ئه‌ی قه‌ومینه! وا خه‌زانی کرده‌وه ئیستیکه گولزاری
غه‌فله‌ت تا به‌که‌ی؟
وه‌ته‌ن
(هه‌مان: ۱۴۴)

به‌سه‌ر خا‌کا نه‌گه‌ر نازیش بکه‌ن حه‌قتانه ته‌ماشای سیبه‌ری ئه‌و شاخ و کپوه‌وا
له‌سه‌رتانه!
له‌سه‌رتانه!
(هه‌مان: ۱۹۲)

ده‌لاله‌تی بانگه‌پشت به‌ئه‌ی+L

ئه‌م ئامرازه‌ لی‌کدراوه‌ زۆرت‌ر بۆ واتای ده‌ری‌ینی خۆشه‌ویستی وپرای ناگایی‌دان هاتوو‌ه:
نه‌خۆشی خۆشته‌ره‌ لای من له‌ ساغی و نه‌گه‌ر یه‌ک هه‌فته‌ جارێ بی‌ی پیرسی
سیححه‌ت ئه‌ی جانا!
چۆنه‌ نه‌حواله‌ت؟
(هه‌مان: ۹۶)

که‌ ناوت دینمه‌ سه‌ر لپوه‌کانم ئیسته‌ ده‌م و لپوم نه‌چه‌سپین پیکه‌وه‌ بۆ
لپوی شیرینت
ئه‌ی جانا!
(هه‌مان: ۹۸)

ده‌لاله‌تی بانگه‌پشت به‌ئه‌ی+ه/ه/ینه

ئه‌م ئامرازه‌ زۆرت‌ر بۆ هان‌دان و بزواندن و هه‌لنان به‌ کار ده‌روات. وه‌ک له‌ به‌یتی:
وه‌ختی تیکۆشانه ئه‌ی قه‌ومینه! غه‌فله‌ت تا به‌که‌ی؟/وا خه‌زانی کرده‌وه ئیستاکه‌ گولزاری
وه‌ته‌ندا ده‌رده‌که‌وێت گه‌ل و خزمی خۆی هان‌ده‌دا بۆ خه‌بات و هه‌ول و تیکۆشان
(حه‌میدعه‌بدولکه‌ریم، ۲۰۰۰: ۱۶۰). هه‌روه‌ها ئه‌م ئامرازه‌ی بۆ به‌زه‌یی و دلۆفانی و
دلسۆزی نواندیش به‌کاره‌یناوه‌، وه‌ک ئه‌م به‌یته‌:
ئه‌ی دل‌ه! به‌سیه‌ له‌ غه‌م بۆچی نه‌نالی شه‌هدی لپوی دولبه‌رت بۆ ده‌ردی تۆ
رۆژ و شه‌و
ده‌رمانه‌ بۆت

(جاف، ۲۰۱۹: ۱۰۰)

هۆشداردان و ئاگادارکردنه‌وه:

هه‌ر که‌س که‌ عاشقی من ئه‌بێ ئه‌ی شپته‌! تۆ خه‌یالی شتیکی
مه‌حاله‌ته‌
جاری مردنه‌

(هه‌مان: ۱۷۵)

ده‌لاله‌تی بانگه‌پشت به‌بی‌ئامراز

شاعیر هه‌ر کات ویستوو‌یه‌ یا په‌له‌ی بووه‌ زوو بچپته‌ سه‌ر ناوی ئه‌و که‌سه‌ی که‌
بانگی کرده‌وه‌، ئامرازی له‌گه‌ل نه‌ه‌یناوه‌ و راسته‌وخۆ چۆته‌ سه‌ر بانگه‌پشته‌که‌. ئه‌م کاره‌ش
به‌پێی ئه‌وه‌ی که‌ چ که‌سیکی بانگ کردبیت، واتای خۆشه‌ویستی، دژایه‌تی، ناره‌زایه‌تی و
نه‌فرت له‌و که‌سه‌ی لێ به‌دی‌ده‌کریت. وه‌ک ئه‌م نمونه‌ که‌ واتای خۆشه‌ویستی
ده‌گه‌یژێت:

له‌ زولفت لازمه‌ دیسان بدووم، لپم مه‌گه‌ره‌ که‌ باسیکی درپژ و دووره‌، گه‌رچی
مه‌حبووبم!
ئیسته‌ ته‌کراره‌

(هه‌مان: ۱۶۲)

بی‌جگه‌ ئه‌و حاله‌ت و واتایانه‌، ده‌توانین له‌م جووره‌ بانگه‌پشته‌ ئه‌م واتاگه‌له‌ش وه‌ربگرین:
هانا بۆ بردن:

پره فیکان! ئەم دلەم ئەمشەو عەجەب وەکوو بولبول لە عەشقی گۆل خەریکی
حالی پەڕیشانە شین و گریانە

(هه‌مان: ۱۸۷)

ئاگادار کردنه‌وه:

لە خەو هەلسن درەنگە میللەتی کورد! هەموو تەئریخی عالەم شاھیدی فەزڵ
خەو زەرەرتانە و هونەرتانە

(هه‌مان: ۱۹۲)

ئەوێند گەوھەر لە دوو چاوم ئەبارینم نیگار! داوینی من ئەمپرو وەکوو دەریایی
لە هیجرانە عوممانە

(هه‌مان: ۱۸۷)

پره‌فیک! هیچ غەم مەخۆ، خوش رابوێرە، بزانه تۆ لە دنیا دا لە بۆ چەن رۆژی
فرسەتە ئێستە میوانی

(هه‌مان: ۲۲۲)

هەرەشە بە مەبەستی بچووک کردنه‌وه:

کە ئەو شوخە لە حەق من پره‌قیب! حیلە و دەسیسە
تۆ بەتالە میهرەبانە

(هه‌مان: ۱۹۱)

دواندن و قسە لەگەڵ کردن:

پێی وتم: عاشق! لە گەنجی حوسنی پاسەوانی ئەم تەلیسمە زولفی
من بەهرەت نییە رەشماری منە
من وتم: دولبەر! لەبەر چی لالە دل- پێی وتم: عاشق بە لیوی ئالی
خوینینە وا؟ گولناری منە

(هه‌مان: ۲۰۳)

دەلالەتی بانگه‌یشت بە ناوی تایبەت

دیارە پیرژمارترین ناوی تایبەت لە بانگه‌یشتەکانی ئەحمەدموختاردا هەر نازناوی
شیعیری خۆی واتە ئەحمەدە و زۆرتر بە بی ئامراز هاتوو. ئەم جوړە بانگه‌یشتە چەند واتای
لێ دەبێتەوه کە گرنگترینیان بەم شەرەحیە:

بە کەم زانین و دابەزاندنی کەسایەتی:

نیگار ئەمپرو لە ناو جەمعی پره‌قیبا پێی مەحاله تۆ ئیتر دەستت کەوی یاری
وتم: ئەحمەد! دل‌نازات

(هه‌مان: ۹۵)

لالانەوه و پارانەوه:

توو خودا ئەحمەد! مەپرو تۆ لەم مەدۆ ئیتر لە تاهیر یا لە
قسانە جەفار

(هه‌مان: ۱۰۸)

سەرکۆنە و لۆمە کردن:

ئەلپی ئەحمەد! لە کوشتن روو لە بەحسی عەشقدان من

ده‌گیری

زۆر به‌زاتم

(هه‌مان: ۱۱۵)

ئاگادار کردنه‌وه:

یار به خه‌نده‌ی نازه‌وه یرووی کرده من بۆچی تۆ نازانی ئەحمه‌دا!
فهرمووی: به‌سه
دوژمنی بیگانه‌تم!

(هه‌مان: ۱۱۸)

سا حه‌سه‌ن! ئەمشه‌و وه‌کوو پیاو ده‌س به ئیستیلا که زووبه‌زوو ئەو قه‌لعه‌یی
شیر و تیغی تیژ
شه‌ددادییه

(هه‌مان: ۲۰۴)

بی‌وه‌فا! ماف! به جاری بۆچ له بیرت بۆچی نازانی ئەمه چهن رۆژه من
چوومه‌وه؟
هاتوومه‌وه؟

(هه‌مان: ۲۰۲)

بنواره چ غه‌پرایه که مالی! هه‌موو عه‌یی منی بیچاره به خودا پاره
شیرم
نه‌بوونه

(هه‌مان: ۱۷۱)

جوئ کردنه‌وه (ته‌جرید)، واته شاعیر له زاتی خۆی که‌سیکی تری جوئ کردۆته‌وه و ئەوی
کردووه‌ته به‌رده‌نگی خۆی و هه‌رای لی‌کردووه:
ئه‌گه‌ر بی‌ماچی لیوی دولبه‌رت تۆ ده‌س حه‌رام بی‌گه‌ر ئیتر یادی به‌هه‌شت و حه‌وزی
که‌وی ئەحمه‌دا!
که‌وسه‌ر که‌م

(هه‌مان: ۱۲۰)

فیزپوه‌کردن و چێژ وه‌رگرتن له ده‌رپرینی ناوه‌که:

وتی: ئەحمه‌دا! له عه‌شقا ئیسته‌هه‌ و ته‌ماشای که‌ چلۆن برده‌م دل‌ی زارت به
مه‌شه‌وره‌ ئوستادی
عه‌یاری

(هه‌مان: ۲۱۴)

شاعیر ناوی س‌لاحه‌ددینی ئەییوویی، بۆ شوبه‌اندن و لی‌کچواندن له باری پ‌اله‌وانی و
قاره‌مانی‌تییه‌وه‌ ه‌یناوه‌؛ له‌م به‌یته‌دا حه‌یدەر که‌ مه‌به‌ست حه‌زره‌تی عه‌لییه‌ و یووسفی
به‌کار ه‌یناوه‌ به‌لام له‌ غه‌یری بانگه‌پشتدا:

بلی قوربانی تۆ بم ئەی به‌ زۆری په‌نجه‌ وه‌ک حه‌یدەر به‌ سیمای
سه‌لاحه‌ددینی ئەییوویی!
یووسفی سانی

(هه‌مان: ۲۱۵)

یووسفی که‌نعانی بۆ ده‌رپرینی خۆشه‌ویستی له‌په‌راوه‌به‌ده‌ر به‌کاره‌یناوه‌:
به‌ سه‌ری تۆ قه‌سه‌م ئەی یووسفی لیوی شیرینه‌هه‌ تووتی
که‌نعانی من!
شه‌که‌رئه‌فشان‌ی من

(هه‌مان: ۱۴۲)

ده‌لاله‌تی بانگه‌پشت به‌ جیناوی م/ه‌که‌م

ئهم حاله ته له بانگه پښتدا زورتر له واتای دهریرینی ئهوپه پری خوشه ویستی و نریکی و له ناخی دل وده رووندا بوونی هیناوه. وهک لهم به پته دا دهرده که ویت:
ئهممه ده ته نه غولامی موخلیسی حه یفه مهیره نجینه مهیده بیسه بهب
تو چاوه کهم!
جانى عهزاب

(هه مان: ۹۱)

گیانه کهم! قوربانى تو بم تو به بیکوژه ئهممه د ئه گه رچی مردنى
شمشیری پروت
بی واده به

(هه مان: ۱۷۳)

وا مهزانه روچه کهم! ته نهام و له عهکسی پرووی تو مه جلیس ئارا و
کونجی عوزله تا
زینه تی ئه یوانمه

(هه مان: ۱۹۴)

دهلاله تی بانگه پښت به ناوی پیشه و پسپوری: دوو جار بانگی له ته بیب کردوو، ههر دوو جاره که ی به ئامرازی ئه ی هاواری لی کردوو و له ههر دوو حاله ته که دا کاتی بانگی ته بیب دهکا، به دوایدا باسی مایه ی ژین و حه یات و سهلامه تی هیناوه: ئه ی ته بیب! بوچی موداواى زامی جهرگی من ئه که ی؟/ باعیسی ژین و حه یات و سیحه تم یاری منه (هه مان: ۲۰۳)؛ نوشی دارووی لپوی تویه ئه ی ته بیبی حالزان!/ باعیسی ژین و حه یاتی عاشقی رهنجوورته (هه مان: ۲۰۵). ههروه ها ههر دوو جاره که ته نیا نه خوشی جیسمی مه به ست نه بووه و بهس، به لکوو سه ری کیشاوه ته ناو جیهانی دل وده روون و روچ و رهوانی مروف و ئامازه ی به ئاسته می و ئالوزی نه خوشی دهروونی و رهوانی کردوو. ئامازه بهم مه به ست له به یتی په کهمدا له زامی جهرگ و یار و له به یتی دووه مه دا له وشه ی حال و عاشقی رهنجووردا ده بیندری.

دهلاله تی بانگه پښت به سارسته، رسته، عیبارت

شاعیر ئهم دوخه ی له بانگه پښتدا زور جار بو داسه پاندنی سیفه ت، حاله ت و یا تایه تمه ندیبه ک به سه ر ئه و بانگراوه دا خولقاندوو. وهک لهم به پته دا به دی ده کری:
ئه و ئه ی سه روی زیو بوستانی دین! به شه وقی کولمی گول تو بولبوله بیجانه که ی
دیوانه که ی خو ت هات
خو ت هات

(هه مان: ۹۴)

به لام دیسان جگه له وانه، شاعیر بهم جوړه بانگه پښته توانیویه واتاگه لپکی تریش
بخولقینی. وهک:

خوشه ویستی:

نمونه ی پرووی تویه فیدات بم ئه ی به نی جهرگ و
په ره ی گول
په ره ی دل!

(هه مان: ۱۱۱)

گه ر له مولکی حوسندا سولتانی ئه ی خو منی بیچاره جانا! خادیمی
یاری عهزیز!
دهرگانه تم

(هه مان: ۱۱۸)

واسینه‌ی ریڤگه‌ی نه‌جاتی قهومی ئە‌ی نيساری مه‌قده‌می تو بن به جاري
دلسووتاوی کوردا!
روخ و گیان!

(هه‌مان: ۱۳۵)

ده‌ریڤینی تایبه‌تمه‌ندی ده‌گه‌ل ئە‌سل و نه‌سه‌بدا:

ئە‌ی نیگاری بی‌وه‌فا! ئە‌ی شوخی دوور له‌ تو که‌ی مه‌یلی گه‌شتی
هه‌ورامی نه‌سه‌ب!
گولشه‌نی تارانمه‌؟!!

(هه‌مان: ۱۹۴)

ده‌لاله‌تی بانگه‌پشت به‌ ئاوه‌لناو و وشه‌ی سۆزدارانه و هه‌لوپستدار

هه‌ندیگ جار شاعیر بو ناساندنی دل‌به‌ره‌که‌ی به‌ سیفه‌تیک‌ی تایبه‌تی وه‌ک بی‌به‌لینی و
بی‌ره‌حمیه‌وه‌ له‌ حاله‌ته‌ له‌ بانگه‌پشت که‌لکی وه‌رگرتوه‌:

بتی په‌یمان شکین! ئە‌ی کافری بی‌ره‌حم له‌ داخه‌ ئه‌حمه‌دی بیچاره‌ وا ته‌رکی
و بی‌مروه‌ت!
ژیانی کرد

(هه‌مان: ۱۰۲)

له‌م به‌یت‌ه‌ی ژیره‌وه‌دا به‌ ئاوه‌لناو هه‌لوپستی خۆی که‌ پیر سووکایه‌تی و شکاندنی
که‌سایه‌تییه‌، سه‌باره‌ت به‌ به‌رده‌نگ نیشان داوه‌:

روژی به‌ پیکه‌نینه‌وه‌ فه‌رمووی: ده‌ بو پاسی نیوه‌شه‌وه‌، سه‌گه‌ قۆل-
بیره‌وه‌ هه‌لکراوه‌که‌م!
هه‌لکراوه‌که‌م!

(هه‌مان: ۱۲۹)

2-3-7- ده‌وری هاونشینی له‌ پرده‌لاله‌ت کردنه‌وه‌ی بانگه‌پشته‌کاندا

زور جار شاعیر به‌ هینانی وشه‌گه‌لی هاوته‌ریب و هاوسێ ده‌لاله‌تیک‌ی چر و پری به‌
ده‌قه‌که‌ی به‌خشیوه‌. «پۆه‌ندی هاونشینی له‌ بنه‌ره‌تا بریتیه‌ له‌ پۆه‌ندی زیوان یه‌که‌گه‌لێک
که‌ له‌ لیک‌دراندا ده‌که‌ونه‌ ته‌نیشتی یه‌ک‌دییه‌وه‌ و پیکه‌وه‌ یه‌که‌یه‌ک له‌ ئاستیک‌ی بالاتردا
پیک‌ده‌هین» (صفوی، ۱۳۸۳: ۲۶). ره‌وتی هاونشینی ده‌یته‌ هۆی چر بوونه‌وه‌ و زیده‌تر
بوونه‌وه‌ی وانا (قه‌رمانی و حسینی، ۱۳۹۶: ۱۴۲). به‌م شرۆفه‌یه‌ که‌ شاعیر له‌
بانگه‌پشته‌کانیدا سیفات و ته‌یه‌تمه‌ندی وای ریز کردوه‌ که‌ له‌ باری واتایه‌وه‌ ته‌واو پیکه‌وه‌
هاوگه‌رییان هه‌یه‌ و به‌و نیشته‌ په‌نای یه‌که‌، ده‌لاله‌ته‌که‌یان جوانتر و پوخت و پاراوتر
ده‌رده‌که‌وێت. وه‌ک وه‌سف کردنی قه‌وم به‌ وه‌فادار له‌م به‌یت‌ه‌دا که‌ باسی بیرتانی
بۆنه‌یه‌کی پۆه‌ندی‌دار به‌ میلیله‌ته‌وه‌ ده‌کات:

شه‌شی ئە‌یلوول ئە‌زانن ژپوه‌ ئە‌ی ئە‌وه‌ روژی بوو دوژمن قه‌تلوعامی
قه‌ومی وه‌فادار!
کورد‌ه‌کانی کرد

(جاف، ۲۰۱۹: ۱۰۲)

یا وه‌ک ئە‌وه‌ی کاتی ته‌یب ده‌کاته‌ به‌رده‌نگی خۆی و بانگی لی ده‌کات، به‌ ده‌رمانگه‌ر و
شیفاده‌ر وه‌سفی ده‌کات و ئە‌و پۆه‌ندییه‌ هاونشینییه‌ به‌ جوانترین شیوه‌ ده‌خولقینت:

ئە‌ی ته‌یب! بۆچی موداوا‌ی زامی باع‌یسی ژین و حه‌یات و سیححه‌تم
جه‌رگی من ئە‌که‌ی؟
یاری منه‌

(هه‌مان: ۲۰۳)

له‌ به‌یتێک‌دا که‌ به‌ بۆنه‌ی دامه‌زرانی یانه‌ی سه‌رکه‌وته‌وه‌ هۆنیویه‌ته‌وه‌، ده‌وری ئە‌م
پۆه‌ندی هاونشینییه‌ به‌ جوانی ده‌رده‌که‌وێت:

باع‌یسی هه‌زی دل و پشت و یانه‌ی سه‌رکه‌وتنی قه‌ومی
په‌نایی پیکه‌سان!
نه‌جیبی کورده‌کان!

(هه مان: ۱۳۵)

بهم شیوه یه هۆی هیز و دلی له گه‌ل پشت و په‌نای بیکه‌ساندا کۆ کردۆته‌وه و کاریگه‌ری ده‌قه‌که و قسه‌که‌ی گه‌یاندۆته ئاستیکی به‌رزتر و بهم ئافراندنه و یژه‌یه و اتاکه‌ی ده‌وله‌م‌ندتر کردۆته‌وه.

2-3-8- شیوه‌ی بانگه‌یشتنه‌کان به پیتی شوپیان له رسته‌دا

بئی‌گومان ئه‌وه‌ی که شاعیر چون بانگه‌یشتنه‌که‌ی ده‌خولقینئ و چون ئاراسته‌ی به‌رده‌نگی ده‌کات، رۆچنه‌یه‌کی زۆر گرینگ ده‌دات به ده‌سته‌وه پۆ تیگه‌یشتن له روانگه و جیهان‌بینی و بیر و باوه‌ری شاعیر (امیرخانلو، ۹۷: ۴۵). خالیکی گرینگ ئه‌وه‌یه که بانگه‌یشتنه‌کان له کوپئ رسته‌دا جئ ده‌گرن و چ جئگه و پئگه‌یه‌کیان له گشتیه‌تی رسته‌دا هه‌یه. هه‌ندیک جار ده‌ق به بانگه‌یشتنه‌وه ده‌ست پئ ده‌کا، هه‌ندیک جار ده‌بینین که‌وتۆته ئیوانه‌وه و هه‌ندئ جاریش له کوپئ رسته‌که‌دا جئ گرتوه. دیسان وردتر ده‌بینه‌وه ئیده‌گه‌ین که زۆر جار ده‌گه‌ل بانگه‌یشتنه‌که‌دا ده‌ستور به ئه‌نجام‌دان یا پارێز کردن له کاریک هاتوه، یا خو ئاوات و ئاره‌زوو، دؤعا و گله و سکالایه‌ک و تراوه. دیاره به پیتی شوپنی له رسته‌دا ده‌ور و کاریکه‌ری و ده‌لاله‌تی ده‌گۆرئ. له سه‌ره‌تاوه واتای ئاگادار کردنه‌وه ده‌گه‌یینئ، وه‌ک:

قوربان! وه‌کوو خاکی به‌ری پیت ئه‌حمه‌د که مه‌گه‌ر دولبه‌ری خۆی بی
که‌وتوه‌ دايم له‌گوزه‌ردا

(جاف، ۲۰۱۹: ۸۲)

له ناوه‌راستدا بۆ دیاری کردنی به‌رده‌نگ و هه‌روه‌ها ئه‌وینداری و خوشه‌ویستی به‌کاری-هیناوه:

له ته‌خته‌ی نه‌ردی غه‌منا خه‌ریکی شه‌شده‌ری هات
ئه‌ی نیگارم! و نه‌هاتم

(هه‌مان: ۱۱۵)

دیسان له ئیوانه‌وه بۆ سه‌رسورمان هیناوه:

بۆ فریبی دلی ئه‌حمه‌د هه‌موو ده‌م حازه‌ری یا ره‌ببی! ئه‌و دولبه‌ره‌ چه‌ن
ئه‌و شوخه مه‌ککاره!

(هه‌مان: ۱۵۳)

له کوپئیه‌وه بۆ ده‌ریرینی په‌س‌ندان و تاریف‌دانه‌وه به خوشه‌ویستیه‌وه که‌لکی لی-وه‌رگرتوه:

تاریکی زولفت بووه‌ته سا ده‌رخه توخوا مه‌سحه‌فی پرووت ئه‌ی
باعیسی کوفرم مه‌هی تابان!

(هه‌مان: ۱۳۴)

لایه‌زیکه‌ی تر که پئویسته دیاری بکریت ئه‌وه‌یه که له‌گه‌ل بانگه‌یشتنه‌کاندا چ جۆر رسته‌گه‌لێک و به‌چ واتاگه‌لێکه‌وه هاتوه. لیکۆلینه‌وه له‌م بواره‌وه ئه‌وه‌مان بۆ پروون ده‌کاته‌وه که له‌گه‌لیدا فه‌رمان و ده‌ستور، ته‌مه‌نا و ئاره‌زوو، ئاوات و دؤعا، تکا و لالانه‌وه و پارانه‌وه، هه‌والی نه‌رینی، هه‌والی ئه‌رینی، په‌رسیار، سه‌رسورمان و هان‌دان هاتوه. داکه‌وتی بانگه‌یشتنه‌که به‌نیه‌تی ئه‌م رسته‌ واتایانه له‌ سئ حاله‌دا ده‌رده‌که‌وت؛ یا که‌وتۆته پئشپانه‌وه، یا که‌وتۆته پئشپانه‌وه، و یاخۆ له‌ ئیو دلی رسته‌که‌دا هاتوه. به‌گشتی رسته‌کانی پاش و پئشی بانگه‌یشتنه‌که زۆرتر ئینشایی (ئافراندنی) ه، واته زۆرتر له‌و چه‌ند شیوازه‌یه که له‌سه‌ره‌وه ناومان بردن، ته‌نانه‌ت هه‌ندئ جاریش چه‌ند رسته‌ی ئینشایی

له گه لیدا هاتوو، وهک داواى کۆتایى پێهێنان له گۆل -ئه لبهت خاستنیشه له دلبر و دلدار- :

توخوا ئه ی گۆل! به سه تو ناز و چیه ره حمی بکه ی جار ی به
عیشه بولبول!

(هه مان: ۱۱۱)

یا وهک ده ستووردان به رویشتن بهر له بانگه یشته که:
پرو ئه ی وشکه سو ف ی! با موباره ک بی من و پیا له ی شه راب و وه سل ی شو خ ی
له تو جه ننه ت با و یقاری من

(هه مان: ۱۴۱)

پرسیاری نه رینی (الاستفهام الإنکاری) به سه رسورمانه وه که بانگه یشته که که وتۆته زیوان
رسته که وه:

چلۆن ته یری دل م رزگار ئه بی جانا! له که خالت دانیه و حه لقه ی ئه سیری
ده ستی تو؟ زولفت وه ک داوه

(هه مان: ۱۷۹)

رسته ی هه و آلدهر له پیش و پاش بانگه یشته که وه:
هه ر که س که عاشقی من ئه بی ئه ی شیته! تو خه یالی
چاری مردنه شتیکی مه حاله

(هه مان: ۱۷۵)

ده ستووری نه رینی (النهی) که بانگه یشت که وتۆته زیوانیه وه:
له زولفت لازمه دیسان بدووم، لیم مه گره که باسیکی درێژ و دووره، گه رچی
مه حبوویم! ئیسته ته کراه

(هه مان: ۱۶۲)

ده ستووری نه رینی (الأمر) و هه و آل له پیش بانگه یشت و رسته ی هه و آلدهر له پاشیه وه:
له خه وه هه لسن دره نگه میله ته ی کورد! هه موو ته ریخی عالم شاهیدی فه زل
خه و زه ره رتانه و هونه رتانه

(هه مان: ۱۹۲)

رسته ی هه و آلدهر له پیشه وه و ده ستووری نه رینی له پاشیه وه:
ئه حمه ده ته نها غولامی موخلیسی حه یفه مه یره نجینه مه یده بی سه به ب
تو چاوه که م! جانی عه زاب

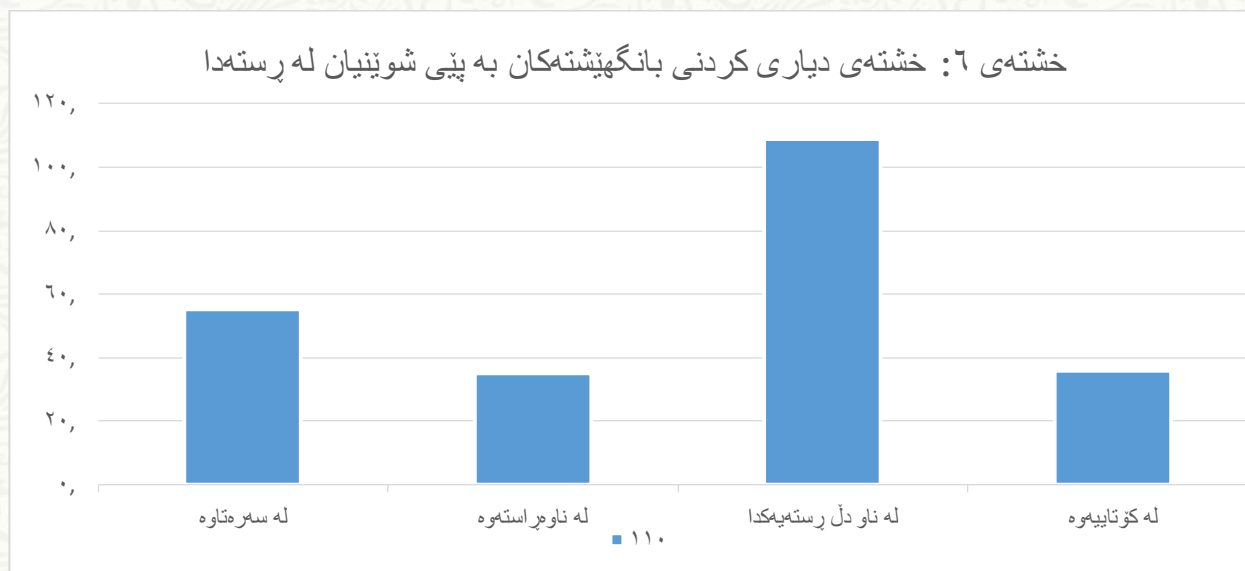
(هه مان: ۹۱)

بانگه یشت له زیوان رسته ی پرسیاریدا و هه روه ها رسته ی هه و آلدهری نه رینی پیش
بانگه یشت و رسته ی پرسیار ی له پاشیه وه، ئه مانه له م به یته دا کو بوونه ته وه:
و تم: تا که ی له حه ق من چاوه که م! تو بی- وتی: نازانی ئه حمه دا! ئیسته که
وه فا و مه یلی؟ بی مروه تی باوه؟

(هه مان: ۱۷۹)

شیاوی ئامازه یه که ئه حمه دموختر ۱۰۹ جار بانگه یشتی ئاخنیوه ته زیوه راستی
رسته کانه وه و ۵۵ جار ییش له سه ره تاه رسته وه هیناویه و ۳۶ جار له کۆتایى رسته و له ۳۵

شوینیشدا له ناوهراستهوه هیناویه تی. ئەم هه ژماره ده توانین له سه ر ئەو خشته یه ی خواره وه ببینین:

3- ئە نجام

لێکدانوه ی بانگه‌پشته له شیعی ر ئەحمه دموختاردا لایه نیک ی گرینگ و شیوازاناسانه ی شیعه رکان ی ده خاته روو. ئە نجامه کانی ئەم توپزینه وه به شیوه ی پوخت و پاراو له م چه ند خاله دا ده گونجیت:

بانگه‌پشته یه کئ له بنیاته شیعی ریه کانی ئەحمه دموختاره.

ئامرازه کانی بانگه‌پشته له شیعی ر ئەحمه دموختاردا بریتین له: ئە ی، ل، ئە ی+ل، ئە ی+ه/ه، ه/ه/ینه، وا، و به بی ئامرازی بانگه‌پشته.

ئەحمه دموختار له ئامرازی ئە ی ١١٦ جار، ل ٦١ جار، ئە ی+ل ٣ جار، ئە ی+ه/ه ٣ جار، ینه ه جار، یا ه جار، وا ٢ جار که لکی وه رگرتوو ه و ٤٥ بانگه‌پشته شی به بی ئامراز به کار هیناوه.

شاعیر له بانگه‌پشته به هه ر ئامرازی ک چه ندین ده لاله تی خولقاندوو ه:

به ئامرازی ئە ی: بیرئانین، خواپشته و ته مه نا، خوشه ویستی و دل به سته یی، په نابردن و داد و گازنده، لومه و تانه، هاوده ردی و هه لنانی هه ست و سوژ، هه ره شه و تیخورین، ئاگادار کردنه وه، به گه وره زانین و ریزلینان، هه سره ت و داخوکه سه ر، سه رسورمان و هه په سان.

به ئامرازی ل: ئاگادار کردنه وه، تکا/داوا/خواپشته کردن، خوشه ویستی و دل سوژی، ریزلینان و به گه وره زانین، لالانه وه و پارانه وه، سه یرمان و سه رسورمان (زورتر له گه ل ناوی خوادا)، ئاره زوو کردن.

به ئامرازی ئە ی+ل: ئاگادار کردنه وه، ده یرینی خوشه ویستی و پیرای ئاگادار کردنه وه.

به ئامرازی ئە ی+ه/ه: هان دان، هه لنان، به زه و په حم و دل سوژی، هوشداری دان و ئاگادار کردنه وه.

به ئامرازی ه/ه/ینه: ئاگادار و وریا کردنه وه.

به ئامرازی یا: ئاره زوو کردن، دو عای خپ کردن، دو عای شه ر کردن.

به ئامرازی وا: هاوار کردن له که سی به مه به سته شی و واوه یلا کردن.

به م/ه کهم: خوشه‌ویستی و ههستی نزیك بوونه‌وه.
به بی ئامراز: پهله بۆ چوونه‌سه‌ر بابه‌ت، خوشه‌ویستی، دژایه‌تی، ناره‌زایه‌تی، نه‌فره‌ت، هانابردن، ئاگادارکردنه‌وه، هه‌ره‌شه، دواندن و قسه‌له‌گه‌ل کردن.
هه‌روه‌ها به بانگ‌کردنی هه‌ندیک وشه‌چه‌ندین ده‌لاله‌تی خولقاندوه که گرینگترینیان بریتین له:
ناوی تاییه‌ت: به‌که‌مزانی و دابه‌زاندنی که‌سایه‌تی، لالانه‌وه و پارانه‌وه، سه‌رکۆنه و لۆمه‌کردن، ئاگادارکردنه‌وه، جوئ کردنه‌وه (التجريد)، خوش هاتن و چيژ وه‌رگرتن، شوبه‌اندن، خوشه‌ویستی.
ناوی پيشه و پسپۆری: هاوارلی کردن، ده‌ریرینی ئیش و ده‌رد.
سارسته، رسته و عیباره‌ت: داسه‌پاندنی سیفه‌ت، حاله‌ت یا تاییه‌تمه‌ندییه‌ک، خوشه‌ویستی، نه‌سل و نه‌سه‌ب.
ئاوه‌لناو و وشه‌ی سۆزدار: ده‌ریرینی خه‌سله‌ت، سووکایه‌تی، شکاندنی که‌سایه‌تی.
لێکدانه‌وه‌ی بانگ‌بشت له شیعی له حه‌مه‌دموختاردا له باری ده‌روونناسیه‌وه ده‌ره‌وه‌گه‌رابوون و کۆمه‌لگه‌رابوون و نیشتمان‌دۆست بوونی ئەم شاعیره پيشان‌ده‌دات.
هاونشینی وه‌ک دیارده‌یه‌کی واتاناسانه له ئامرازاندنی ده‌لاده‌تی بانگه‌پیشه‌کانیدا ده‌وری گێراوه.
بانگه‌پیشه‌کان زۆرتر له ناو دلی رسته‌یه‌کی تردا جی‌یان گرتوه‌وه، ئنجا له سه‌ره‌تاوه و له په‌له‌ی دواتریدا له کۆتایی و له ناوه‌راسته‌وه.
به گشتی رسته‌کانی پاش و پيشی بانگه‌پیشه‌کان زۆرتر ئینشایی (ئافرانندی) ه.

سه‌رچاوه

قورئانی پیرۆز.
أبو‌حاقة، أحمد. ۱۹۹۶. البلاغة و التحليل الأدبي. الطبعة الثانية. بيروت: دارالعلم للملایین.
امیرخانلو، معصومه. ۱۳۹۷. سبک‌شناسی جملات ندایی در غزلیات حافظ. فصلنامه تخصصی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب). سال یازدهم. شماره اول. بهار ۹۷. شماره پیاپی ۳۹. صص ۴۳-۵۸.
تاله‌بانی، شیخ ره‌زا. ۱۳۹۲. دیوان. کۆکردنه‌وه و ساغ کردنه‌وه‌ی شیخ محه‌مه‌دی خال و ئومید ئاشنا. [بی ناویشانی چاپ].
التهانوی، بی.ت. کشف اصطلاحات الفنون و العلوم. بی ناویشانی چاپ.
جاف، ئەحمه‌دموختار. ۱۹۸۶. دیوانی ئەحمه‌دموختار جاف. ئاماده‌کردن و به‌راورد کردن و لێکۆلینه‌وه و پيشه‌کی بۆ نووسینی عیزه‌دین مسته‌فا ره‌سوول. به کۆششی ئەفراسیاب ئەحمه‌د جاف. به‌غدا: چاپخانه‌ی الأديب.
جاف، ئەحمه‌دموختار. ۲۰۱۹. کۆبه‌ره‌می ئەحمه‌دموختار. کۆکردنه‌وه و ئاماده‌کردنی کاروان عوسمان خه‌یات (رئبب). سنه: رۆژ.
حه‌میدعه‌بدولکه‌ریم، عه‌بدولکه‌ریم. ۲۰۰۰. ئەحمه‌دموختار به‌گی جاف شاعیر و مرؤف. سلیمانی: سه‌رده‌م.
حیلمی، ره‌فیع. ۲۰۱۰. شیعی و ئەده‌بیاتی کوردی. ۲ به‌رگ. چاپی دووه‌م. هه‌ولێر: ئاراس.
السامرائی، فاضل. ۲۰۰۰. معانی النحو. ۴ ج. الطبعة الأولى. عمان-الأردن: دار الفكر.
سیبویه، أبوبشر عمرو بن عثمان بن قنبر. ۱۹۹۸. الكتاب. تحقیق عبدالسلام هارون. ج. ۱. الطبعة الثالثة. القاهرة: مكتبة الخانجي.

شمیسا، سیروس. ۱۳۹۳. بیان و معانی. چاپ چهاردهم از ویراست دوم. تهران: میترا.

صفوی، کوروش. ۱۳۹۰. از زبان‌شناسی به ادبیات. جلد دوم. چاپ سوم. تهران: سوره مهر.

عبدالعزیز قلیقله، عبده. ۱۹۹۲. البلاغة الاصلاحية. الطبعة الثالثة. بیروت: دارالفکر العربی.

فاضلی، محمد. ۱۳۶۵. دراسة و نقد فی مسائل بلاغیة هامة. چاپ اول. مشهد: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.

فاضلی، محمد. ۱۳۶۷. «اسلوب‌های ندا و نغی جنس در نقد و تطبیق». مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد. سال بیست یکم. شماره چهارم. صص ۵۱۱-۵۳۶.

فرشیدورد، خسرو. ۱۳۸۲. دستور مفصل امروز. تهران: سخن.

قهرمانی، علی؛ حسینی، صدیقه. ۱۳۹۶. مرثیه ابوالبقاء الرندی در آینه نقد رتوریک. پژوهشنامه نقد ادب عربی. شماره ۱۴ (۷۲/۶).

کزازی، میر جلال الدین. ۱۳۹۳. زیباشناسی سخن پارسی ۲ معانی. چاپ دهم. تهران: نشر مرکز.

نالی، نه‌حمه‌دی شاوه‌یسی میکایه‌لی. ۱۳۹۲. دیوان. لیکۆلینه‌وه و لیکدانه‌وه‌ی مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رس. چاپی نۆه‌م. سنه: بلاوکه‌ره‌وه‌ی کوردستان.

الهاشمی، أحمد. ۱۳۷۹. جواهر البلاغة فی المعانی و البیان و البديع. الطبعة الأولى. قم: نشر بخشایش.

هه‌ژار، عه‌بدولپه‌رحمان شه‌ره‌فکه‌ندی. ۲۰۰۹. چیشتی مجیور. نویسیار ماجد مه‌ردۆخ-رۆحانی. چاپی سی‌هه‌م. سنه: کتیبی میهرگان.